

**અસ્વીકરણ:** સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

**DISCLAIMER:** The translated judgement in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgement shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.

=====

અનામત રાખેલ તારીખ: ૨૮/૦૭/૨૦૨૬  
ચુકાદો જાહેર કર્યા તારીખ: ૧૪/૦૮/૨૦૨૬

ગુજરાત હાઈકોર્ટ, અમદાવાદ ખાતે

આર/સ્પેશિયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૭૧૦૪/૨૦૨૧

મંજૂરી અને સહી માટે:

માનનીય ન્યાયમૂર્તિ શ્રી મૌલિક જે. શેલત

=====

| રિપોર્ટિંગ માટે મંજૂર | હા | ના |
|-----------------------|----|----|
|                       | ✓  |    |

=====

રાજેશભાઈ કૃષ્ણકાંત જરીવાલા અને અન્ય  
વિરુદ્ધ

ફાલ્ગુનીબેન કમલકાંત જરીવાલા અને અન્ય

=====

ઉપસ્થિતિ:

અરજદાર(ઓ) નં. ૧, ૨, ૩, ૪, ૫, ૬, ૭, ૮, ૯ તરફે શ્રી આર. આર. માર્શલ, સિનિયર એડવોકેટ વિથ શ્રી મૃગેન કે. પુરોહિત (૧૨૨૪)  
સામાવાળા(ઓ) નં. ૧, ૨, ૩ તરફે શ્રી અર્પિત એ. કાપડિયા (૩૯૭૪)  
સામાવાળા(ઓ) નં. ૪, ૫ તરફે નોટિસ બજવણી થયેલ

=====

કોરમ: માનનીય ન્યાયમૂર્તિ શ્રી મૌલિક જે. શેલત

સી.એ.વી. ચુકાદો

૧. અરજદારો તરફથી ઉપસ્થિત વિદ્વાન વકીલ શ્રી મૃગેન કે. પુરોહિત દ્વારા સહાયિત વિદ્વાન સિનિયર કાઉન્સેલ શ્રી આર. આર. માર્શલ અને સામાવાળા નં. ૧ થી ૩ – કેવિએટર્સ તરફથી ઉપસ્થિત વિદ્વાન વકીલ શ્રી અર્પિત કાપડિયાને સાંભળવામાં આવ્યા.

૧.૧ રૂલ તુરંત પરત કરવાપાત્ર છે. વિદ્વાન વકીલ શ્રી કાપડિયા સામાવાળા નં. ૧ થી ૩ વતી રૂલની બજવણી સ્વીકારે છે. આ બાબત સાથે સંકળાયેલા મુદ્દાના ન્યાયનિર્ણય માટે સામાવાળા નં. ૪ અને ૫ ની ઉપસ્થિતિ જરૂરી નથી.

૧.૨ સરળતા ખાતર, પક્ષકારોનો ઉલ્લેખ દાવામાં તેમની મૂળ સ્થિતિ મુજબ કરવામાં આવશે. હાલના અરજદારો મૂળ પ્રતિવાદી નં. ૧ અને ૩ થી ૧૦ (જે હવે પછી 'પ્રતિવાદીઓ' તરીકે ઉલ્લેખિત છે) છે, જ્યારે સામાવાળા નં. ૧ થી ૩ મૂળ વાદીઓ (જે હવે પછી 'વાદીઓ' તરીકે ઉલ્લેખિત છે) છે અને સામાવાળા નં. ૪ અને ૫ મૂળ પ્રતિવાદી નં. ૧૧ અને ૧૨ છે.

૨. હાલની અરજી ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૨૭ હેઠળ નીચેની દાદની અરજ સાથે દાખલ કરવામાં આવી છે:

“(એ) આ નામદાર કોર્ટ યોગ્ય રિટ, હુકમ અથવા નિર્દેશ જારી કરવા મહેરબાની કરશો અને સ્પેશિયલ સિવિલ સૂટ નં. ૪૯૪/૨૦૧૧ માં અરજી આંક ૩૦૦ નીચે પસાર કરવામાં આવેલ તારીખ ૨૧ સપ્ટેમ્બર, ૨૦૨૧ નો અરજીના એનેક્સર-એ પરનો વાદગ્રસ્ત ચુકાદો અને હુકમ કાયદેસર અમાન્ય ઠેરવી રદ કરવા મહેરબાની કરશો;

(બી) હાલની અરજીના દાખલ થવા, સુનાવણી અને આખરી નિકાલ પેઢિંગ હોય તે દરમિયાન, આ નામદાર કોર્ટ સ્પેશિયલ સિવિલ સૂટ નં. ૪૯૪/૨૦૧૧ માં અરજી આંક ૩૦૦ નીચે પસાર કરવામાં આવેલ તારીખ ૨૧ સપ્ટેમ્બર, ૨૦૨૧ નો અરજીના એનેક્સર-એ પરના વાદગ્રસ્ત હુકમ પર સ્ટે આપવા મહેરબાની કરશો;

### વૈકલ્પિક રીતે

(સી) હાલની અરજીના દાખલ થવા, સુનાવણી અને આખરી નિકાલ પેઢિંગ હોય તે દરમિયાન, આ નામદાર કોર્ટ સુરતના વિદ્વાન ૩જા એડિશનલ સિનિયર સિવિલ જજ સમક્ષ પેઢિંગ સ્પેશિયલ સિવિલ સૂટ નં. ૪૯૪/૨૦૧૧ ની આગળની કાર્યવાહી પર સ્ટે આપવા મહેરબાની કરશો;”

### કેસની ટૂંકી હકીકતો:

૩. વાદીઓએ અરજદારો તેમજ સામાવાળા નં. ૪ અને ૫ વિરુદ્ધ જાહેર કરવા અને કાયમી મનાઈહુકમ મેળવવા માટે સ્પેશિયલ સિવિલ સૂટ નં. ૪૯૪/૨૦૧૧ દાખલ કર્યો હતો.

૩.૧ ટ્રાયલ કોર્ટે સિવિલ પ્રોસિજર કોડ, ૧૯૦૮ (ટૂંકમાં, 'સદર કોડ') ના ઓર્ડર ૭ રૂલ ૧૧ (એ) અને (ડી) હેઠળ દાખલ કરેલી અરજી આંક ૧૫૨ નામંજૂર કરતી વખતે, તેના તારીખ ૧૬/૦૧/૨૦૨૦ ના હુકમ દ્વારા ટ્રાયલ કોર્ટને મુદ્દા ઘડવાનો નિર્દેશ આપ્યો હતો. સદર હુકમ આ કોર્ટ દ્વારા સિવિલ રિવિઝન એપિલિકેશન નં. ૧૪૩/૨૦૨૦ માં તારીખ ૧૭/૦૬/૨૦૨૧ ના હુકમથી માન્ય રાખવામાં આવ્યો હતો.

૩.૨ તારીખ ૧૬/૦૧/૨૦૨૦ ના રોજ જ મુદ્દાઓ ઘડવામાં આવ્યા હતા.

૩.૩ ઉપરોક્ત હુકમ સામે નામદાર સર્વોચ્ચ અદાલત સમક્ષ સ્પેશિયલ લીવ ટુ અપીલ (સી) નં. ૮૯૭૪/૨૦૨૧ દાખલ કરવામાં આવી હોવાનું જણાય છે, અને નામદાર સર્વોચ્ચ અદાલતે તેના તારીખ ૦૬/૦૮/૨૦૨૧ ના હુકમ દ્વારા ટ્રાયલ કોર્ટને એક વર્ષના સમયગાળામાં દાવાનો નિકાલ કરવાની વિનંતી કરી હતી.

૩.૪ એવું જણાય છે કે નામદાર સર્વોચ્ચ અદાલતે સ્પેશિયલ લીવ ટુ અપીલ (સી) નં. ૮૯૭૪/૨૦૨૧ માં મિસલેનિયસ એપિલિકેશન નં. ૬૭૮/૨૦૨૨ માં તારીખ ૨૫/૦૪/૨૦૨૨ ના તેના હુકમ દ્વારા દાવાનો નિકાલ કરવાનો સમય તારીખ ૩૧/૧૨/૨૦૨૨ સુધી લંબાવ્યો હતો. વધુમાં એવું જણાય છે કે વાદીઓએ આ કોર્ટ સમક્ષ અપીલ ફોમ ઓર્ડર નં. ૧૮૪/૨૦૧૭ દાખલ કરી હતી, અને આ કોર્ટે તારીખ ૦૪/૦૫/૨૦૧૭ ના તેના હુકમ દ્વારા ટ્રાયલ કોર્ટને

શક્ય તેટલી વહેલી તકે, પરંતુ ડિસેમ્બર, ૨૦૧૮ કરતાં મોડું નહીં તે રીતે દાવાનો નિર્ણય કરવાનો નિર્દેશ આપ્યો હતો. એવું પણ જણાય છે કે ઉપરોક્ત અપીલમાં તારીખ ૧૯/૧૦/૨૦૨૨ ના હુકમ દ્વારા સમય તારીખ ૩૦/૦૪/૨૦૨૩ સુધી લંબાવવામાં આવ્યો હતો.

૩.૫ વધુમાં એવું જણાય છે કે વાદીઓની પુરાવાની કાર્યવાહી પૂર્ણ થવાના તબક્કે, સદર કોડના ઓર્ડર ૧૩ રૂલ ૪ હેઠળ અરજી આંક ૩૦૦ રજૂ કરવામાં આવી હતી, જેમાં ટ્રાયલ કોર્ટને રજૂઆત યાદી આંક ૩૦૧ દ્વારા વાદીઓ દ્વારા રેકૉર્ડ પર પહેલેથી રજૂ કરાયેલા દસ્તાવેજોને આંક આપવા વિનંતી કરવામાં આવી હતી. પ્રતિવાદીઓએ તે દસ્તાવેજોને આંક આપવા સામે વાંધો ઉઠાવ્યો હતો, જેમાં અન્ય બાબતો સાથે એવી દલીલ કરવામાં આવી હતી કે ક્રમ નં. ૧૨, ૧૩ અને ૧૪ પરના દસ્તાવેજો સરકારી દસ્તાવેજો નથી અને તેને આંક આપી શકાય નહીં. એવું જણાય છે કે ટ્રાયલ કોર્ટે સંબંધિત પક્ષકારોના વિદ્વાન વકીલોને સાંભળ્યા પછી, તેના તારીખ ૨૧/૦૯/૨૦૨૧ ના વાદગ્રસ્ત હુકમ દ્વારા અરજી આંક ૩૦૦ મંજૂર કરી હતી અને યાદી આંક ૩૦૧ હેઠળ રજૂ કરાયેલા તમામ દસ્તાવેજોને આંક આપ્યા હતા. ઉપરોક્ત વાદગ્રસ્ત હુકમથી નારાજ અને અસંતુષ્ટ થઈને પ્રતિવાદીઓએ હાલની અરજી દાખલ કરી છે.

## અરજદારો/પ્રતિવાદીઓની રજૂઆતો:

૪. અરજદારો તરફથી ઉપસ્થિત વિદ્વાન વકીલ શ્રી પુરોહિત દ્વારા સહાયિત વિદ્વાન સિનિયર કાઉન્સેલ શ્રી માર્શલે રજૂઆત કરી હતી કે ટ્રાયલ કોર્ટે અરજી આંક ૩૦૦ મંજૂર કરવામાં ભૂલ કરી છે. એવી રજૂઆત કરવામાં આવી છે કે ટ્રાયલ કોર્ટે પ્રતિવાદીઓ દ્વારા ઉઠાવવામાં આવેલા વાંધાઓને ધ્યાનમાં લીધા વિના રૂટિન રીતે દસ્તાવેજોને આંક આપ્યા છે. એવી રજૂઆત કરવામાં આવી છે કે ટ્રાયલ કોર્ટે એ હકીકત સંપૂર્ણપણે નજરઅંદાજ કરી છે કે યાદી આંક ૩૦૧ ના ક્રમ નં. ૧૨, ૧૩ અને ૧૪ પરના દસ્તાવેજો ખાનગી દસ્તાવેજો છે અને ભારતીય પુરાવા અધિનિયમ, ૧૮૭૨ ની જોગવાઈઓ અનુસાર તેને સાબિત કર્યા વિના તેને આંક આપી શકાય નહીં.

૪.૧ વિદ્વાન સિનિયર કાઉન્સેલ શ્રી માર્શલે ભારપૂર્વક દલીલ કરી હતી કે ક્રમ નં. ૧૨, ૧૩ અને ૧૪ પરના પ્રશ્નવાળા દસ્તાવેજો ખાનગી દસ્તાવેજો છે અને તેથી ભારતીય પુરાવા અધિનિયમ, ૧૮૭૨ (જે હવે પછી 'સદર અધિનિયમ, ૧૮૭૨' તરીકે ઉલ્લેખિત છે) ની કલમ ૭૪ (૨) ના અર્થ હેઠળ સરકારી દસ્તાવેજો કહી શકાય નહીં. એવી રજૂઆત કરવામાં આવી છે કે ક્રમ નં. ૧૨, ૧૩ અને ૧૪ પરના દસ્તાવેજો માહિતી મેળવવાનો અધિકાર અધિનિયમ, ૨૦૦૫ (જે હવે પછી 'સદર આરટીઆઈ અધિનિયમ' તરીકે ઉલ્લેખિત છે) હેઠળ સુરત મહાનગરપાલિકા (જે હવે પછી 'સદર એસએમસી' તરીકે ઉલ્લેખિત છે) દ્વારા

જારી કરાયેલ ભાગીદારી ડીડ, વિસર્જન ડીડ વગેરેની પ્રમાણિત નકલો છે. એવી રજૂઆત કરવામાં આવી છે કે માત્ર આરટીઆઈ અધિનિયમ હેઠળ સદર એસએમસી પાસેથી પ્રમાણિત નકલો મેળવવામાં આવી હતી તેના કારણે જ તે દસ્તાવેજો સદર અધિનિયમ, ૧૮૭૨ ની કલમ ૭૪ ના અર્થ હેઠળ સરકારી દસ્તાવેજો બની જતા નથી.

૪.૨ વિદ્વાન સિનિયર કાઉન્સેલ શ્રી માર્શલે વધુમાં રજૂઆત કરી હતી કે સદર અધિનિયમ, ૧૮૭૨ હેઠળ નિર્ધારિત પ્રક્રિયાનું પાલન કર્યા વિના દસ્તાવેજોને આંક આપવામાં ટ્રાયલ કોર્ટે ગંભીર ભૂલ કરી છે. એવી રજૂઆત કરવામાં આવી છે કે ખાનગી દસ્તાવેજોનો ગૌણ પુરાવો સદર અધિનિયમ, ૧૮૭૨ ની કલમ ૬૫ ની જરૂરિયાતો સંતોષ્યા પછી જ રજૂ કરી શકાય છે. એવી રજૂઆત કરવામાં આવી છે કે વાદીઓએ ગૌણ પુરાવો રજૂ કરવા માટે કોઈ પાયો નાખ્યો નથી અને તેથી પ્રમાણિત નકલોને આંક આપી શકાય નહીં.

૪.૩ વિદ્વાન સિનિયર કાઉન્સેલ શ્રી માર્શલે વધુમાં દલીલ કરી હતી કે ટ્રાયલ કોર્ટ એ બાબતની મૂલવણી કરવામાં નિષ્ફળ રહી છે કે દસ્તાવેજને આંક આપવો એ માત્ર એક પ્રક્રિયાગત ઔપચારિકતા નથી, પરંતુ તેના ગંભીર કાનૂની પરિણામો આવે છે. એવી રજૂઆત કરવામાં આવી છે કે એકવાર દસ્તાવેજને આંક આપવામાં આવે એટલે તે પુરાવામાં દાખલ થઈ જાય છે, અને તેથી, દસ્તાવેજને

આંક આપતા પહેલાં કોર્ટે પોતે સંતુષ્ટ થવું જોઈએ કે તે દસ્તાવેજ પુરાવામાં સ્વીકાર્ય છે.

૪.૪ પોતાની દલીલોના સમર્થનમાં, વિદ્વાન સિનિયર કાઉન્સેલ શ્રી માર્શલે નીચેના ચુકાદાઓ પર આધાર રાખ્યો છે:

(૧) ડેક્કન પેપર મિલ્સ કંપની લિમિટેડ વિરુદ્ધ રીજન્સી મહાવીર પ્રોપર્ટીઝ અને અન્ય – (૨૦૨૧) ૪ એસ.સી.સી. ૭૮૬.

(૨) શ્રીમતી રેખા રાણા અને અન્ય વિરુદ્ધ શ્રીમતી રત્નશ્રી જૈન – એ.આઈ.આર. ૨૦૦૬ મધ્ય પ્રદેશ ૧૦૭.

(૩) કુમારપાલ એન. શાહ (ગુજરાત) તે વારસદારો શ્રીમતી તરુણબાલા કુમારપાલ શાહ અને અન્ય દ્વારા વિરુદ્ધ યુનિવર્સલ મિકેનિકલ વર્ક્સ પ્રાઇવેટ લિમિટેડ – ૨૦૧૮ એસ.સી.સી. ઓનલાઇન બોમ્બે ૧૬૨૭.

#### સામાવાળાઓ/વાદીઓની રજૂઆતો:

પ. તેનાથી વિપરીત, વિદ્વાન વકીલ શ્રી અર્પિત કાપડિયાએ અન્ય બાબતો સાથે એવી દલીલ કરીને હાલની અરજીનો ભારપૂર્વક વિરોધ કર્યો હતો કે ટ્રાયલ કોર્ટ દ્વારા પસાર કરવામાં આવેલ વાદગ્રસ્ત હુકમ ન્યાયી, યોગ્ય અને કાયદેસર છે અને તેમાં કોઈ દખલગીરીની જરૂર નથી. એવી રજૂઆત કરવામાં આવી છે કે પ્રશ્નવાળા દસ્તાવેજો સદર આરટીઆઈ અધિનિયમ હેઠળ સક્ષમ સત્તાધિકારી પાસેથી મેળવવામાં આવ્યા હતા અને તેથી તે સદર અધિનિયમ, ૧૮૭૨ ની કલમ ૭૪ ના અર્થ હેઠળ સરકારી દસ્તાવેજો છે.

પ.૧ એવી રજૂઆત કરવામાં આવી છે કે જે ત્રણ દસ્તાવેજો અંગે હાલમાં અરજદારો દ્વારા વિવાદ કરવામાં આવી રહ્યો છે તે પહેલેથી જ રેકૉર્ડ પર હતા, અને ટ્રાયલ કોર્ટે માત્ર ઓળખના હેતુ માટે તેમને આંક આપ્યો છે. એવી રજૂઆત કરવામાં આવી છે કે માત્ર આંક આપવાથી દસ્તાવેજની વિગતોની સાબિતીમાંથી મુક્તિ મળતી નથી.

પ.૨ વિદ્વાન વકીલ શ્રી કાપડિયાએ વધુમાં રજૂઆત કરી હતી કે પ્રતિવાદીઓ ભાગીદારી પેઢીઓમાં ભાગીદાર હતા અને મૂળ દસ્તાવેજો તેમની કસ્ટડીમાં હતા, અને તેથી, વાદીઓ પાસે સદર આરટીઆઈ અધિનિયમ હેઠળ સદર એસએમસી પાસેથી પ્રમાણિત નકલો મેળવવા સિવાય અન્ય કોઈ વિકલ્પ નહોતો.

પ.૩ વિદ્વાન વકીલ શ્રી કાપડિયાએ વધુમાં રજૂઆત કરી હતી કે ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૨૭ હેઠળ ન્યાયિક સમીક્ષાનો વ્યાપ ખૂબ મર્યાદિત છે અને માત્ર હકીકત અથવા કાયદાની ભૂલો સુધારવા માટે સુપરવાઈઝરી અધિકારક્ષેત્રનો ઉપયોગ કરી શકાતો નથી.

પ.૪ પોતાની દલીલોના સમર્થનમાં, સામાવાળાઓ-વાદીઓ તરફથી ઉપસ્થિત વિદ્વાન વકીલ શ્રી કાપડિયાએ નીચેના ચુકાદાઓ પર આધાર રાખ્યો છે:

(૧) જગદીશચંદ્ર ચંદુલાલ શાહ વિરુદ્ધ ગુજરાત રાજ્ય અને અન્ય  
— ૧૯૮૯ ક્રિ.એલ.જે. ૧૭૨૪.

(૨) અબ્દુલ રશીદ, તે સ્વ. અબ્દુલ હકના પુત્ર વિરુદ્ધ ઈફ્તેખાર હુસૈન ઉર્ફે ડબલુ, તે મોહમ્મદ રઝાના પુત્ર અને અન્ય – ૨૦૨૫ લોસુટ (૫૮.) ૨૬૭.

૬. સંબંધિત પક્ષકારોના વિદ્વાન વકીલો દ્વારા અન્ય કોઈ અને વધારાની રજૂઆતો કરવામાં આવી નથી.

### નિર્ણય માટેના મુદ્દાઓ:

૭. સંબંધિત પક્ષકારોના વિદ્વાન વકીલોને સાંભળ્યા પછી અને વાદગ્રસ્ત અરજી આંક ૩૦૦, ચાદી આંક ૩૦૧ તથા તારીખ ૨૧/૦૮/૨૦૨૧ ના વાદગ્રસ્ત હુકમનું અવલોકન કર્યા પછી, આ કોર્ટ સમક્ષ નિર્ણય માટે નીચેના મુદ્દાઓ ઉપસ્થિત થાય છે:

(૧) શું ચાદી આંક ૩૦૧ ના ક્રમ નં. ૧૨, ૧૩ અને ૧૪ પરના દસ્તાવેજો, જે સદર આરટીઆઈ અધિનિયમ હેઠળ સદર એસએમસી પાસેથી મેળવવામાં આવ્યા છે, તેને ભારતીય પુરાવા અધિનિયમ, ૧૯૭૨ ની કલમ ૭૪(૨) ના અર્થ હેઠળ 'સરકારી દસ્તાવેજો' કહી શકાય?

(૨) શું વાદીઓ દ્વારા ભારતીય પુરાવા અધિનિયમ, ૧૯૭૨ ની કલમ ૬૫ હેઠળ નિર્ધારિત શરતો સંતોષ્યા વિના ચાદી આંક ૩૦૧ ના ક્રમ નં. ૧૨, ૧૩ અને ૧૪ પરના દસ્તાવેજોને ગૌણ પુરાવા તરીકે આંક આપવા માટે ટ્રાયલ કોર્ટ ન્યાયી હતી?

### વિશ્લેષણ:

૮. શરૂઆતમાં નોંધવામાં આવેલી હકીકતો વિવાદમાં નથી. એવું જણાય છે કે ટ્રાયલ કોર્ટે કોઈપણ કારણ આપ્યા વિના ચાદી આંક ૩૦૧ સાથે રજૂ કરાયેલા

દસ્તાવેજોને આંક આપવા માટે વાદીઓ દ્વારા કરવામાં આવેલી અરજી આંક ૩૦૦ મંજૂર કરી હતી. એ પણ વિવાદમાં નથી કે પ્રતિવાદીઓએ યાદી આંક ૩૦૧ ના ક્રમ નં. ૧૨ થી ૧૪ પર રજૂ કરાયેલા દસ્તાવેજોને આંક આપવા સામે સખત વાંધો ઉઠાવ્યો હતો.

૯. આ બાબતમાં નોટિસ જારી કરતી વખતે, મારા પુરોગામીએ તારીખ ૨૫/૧૧/૨૦૨૧ ના તેમના હુકમ દ્વારા નીચે મુજબનો હુકમ પસાર કર્યો હતો:

“હાલની અરજી દાખલ કરીને, અરજદારોએ સ્પેશિયલ સિવિલ સૂટ નં. ૪૯૪/૨૦૧૧ માં નીચેની વિદ્વાન કોર્ટ દ્વારા અરજી આંક ૩૦૦ નીચે પસાર કરવામાં આવેલ તારીખ ૨૧મી સપ્ટેમ્બર ૨૦૨૧ ના હુકમને પડકાર્યો છે.

અરજદારોના વિદ્વાન વકીલને સાંભળવામાં આવ્યા.

અરજદારોના વિદ્વાન વકીલ દ્વારા એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે સામાવાળા-વાદીઓ દ્વારા દાખલ કરવામાં આવેલી અરજી આંક ૩૦૦ દ્વારા, દસ્તાવેજોની યાદી આંક ૩૦૧ માં દર્શાવેલ દસ્તાવેજોને આંક આપવા વિનંતી કરવામાં આવી હતી. અરજદારોના વિદ્વાન વકીલે રજૂઆત કરી છે કે અરજદારોને દસ્તાવેજી પુરાવાની યાદી આંક ૩૦૧ માં ક્રમ નં. ૧ થી ૧૧ પર રજૂ કરાયેલા દસ્તાવેજોને આંક આપવા સામે કોઈ વાંધો નથી. અરજદારોના વિદ્વાન વકીલે પાના નં. ૨૫૮ પર રજૂ કરાયેલા દસ્તાવેજ એટલે કે, ટી સ્ક્વેર વતી આર્કિટેક્ટ દ્વારા જારી કરાયેલ કમ્પ્લીશન સર્ટિફિકેટ, પાના નં. ૨૬૦ પર એટલે કે, ટી સ્ક્વેર વતી આર્કિટેક્ટ દ્વારા જારી કરાયેલ કમ્પ્લીશન સર્ટિફિકેટ અને પાના નં. ૨૬૨ પર એટલે કે, કુટુંબ વહેંચણી કરારની ઝેરોક્ષ નકલ સામે વાંધો ઉઠાવ્યો છે.

અરજદારોના વિદ્વાન વકીલે વધુમાં રજૂઆત કરી છે કે આ ત્રણ દસ્તાવેજો ખાનગી દસ્તાવેજો છે અને તે પ્રમાણિત નકલો પણ નથી. માત્ર સુરત મહાનગરપાલિકાની કચેરીમાંથી ઉપલબ્ધ

હોવાના કારણે જ, તેમને પ્રમાણિત નકલ અથવા સત્તાવાર રેકૉર્ડ તરીકે ગણી શકાય નહીં.

દાવામાં મૂળ વાદીઓ દ્વારા ચાદી આંક ૩૦૧ દ્વારા ક્રમ નં. ૧૨, ૧૩ અને ૧૪ પર રજૂ કરાયેલા આ ત્રણ દસ્તાવેજોની હદ પૂરતી જ નોટિસ તારીખ ૨૩/૧૨/૨૦૨૧ ના રોજ પરત કરવાપાત્ર.

નીચેની કોર્ટ પરત કરવાપાત્ર તારીખ સુધી દસ્તાવેજોની ચાદી આંક ૩૦૧ માં વાદીઓ દ્વારા રજૂ કરાયેલા આ ત્રણ દસ્તાવેજોને સ્પર્શ કરશે નહીં.”

(ભારપૂર્વક જણાવેલ)

૯.૧ આમ, ઉપરોક્ત હુકમને ધ્યાને લેતાં, હવે આંક ૩૦૧ ની ચાદી સાથે ક્રમ નં. ૧૨ થી ૧૪ પર રજૂ કરાયેલા દસ્તાવેજો પૂરતો જ વિવાદ રહે છે. ઉપરોક્ત હુકમના પ્રકાશમાં, વાદીઓ દ્વારા આંક ૩૦૧ ની ચાદી સાથે રજૂ કરાયેલા અને વાદગ્રસ્ત હુકમ મુજબ આંક આપવામાં આવેલા અન્ય દસ્તાવેજો અંગે હું કોઈ ટિપ્પણી કરવા માંગતો નથી.

### **મુદ્દો નં. – ૧**

૧૦. ક્રમ નં. ૧૨, ૧૩ અને ૧૪ પરના દસ્તાવેજો અનુક્રમે ટી સ્કવેર નામના આર્કિટેક્ટ દ્વારા જારી કરાયેલ નેહરુનગર કોઓપરેટિવ હાઉસિંગ સોસાયટી, અઠવાલાઈન્સ, સુરતના બંગલા નં. ૬૧/એ અને ૬૧/બી ના કમ્પ્લીશન સર્ટિફિકેટ્સ અને કુટુંબ વહેંચણી કરાર હોવાનું જણાય છે. આ દસ્તાવેજો વાદીઓ દ્વારા સદર આરટીઆઈ હેઠળ સદર એસએમસી પાસેથી મેળવવામાં આવ્યા હોવાનું અને આંક ૩૦૧ ની ચાદી સાથે રજૂ કરવામાં આવ્યા હોવાનું જણાય છે.

વાદીઓના કેસ મુજબ, આ સરકારી દસ્તાવેજોની પ્રમાણિત નકલો હોવાથી, તે પુરાવામાં સ્વીકાર્ય છે અને જ્યારે તેમને આંક આપવામાં આવ્યા ત્યારે ટ્રાયલ કોર્ટની કોઈ ભૂલ કાઢી શકાય નહીં. તેનાથી વિપરીત, પ્રતિવાદીઓએ આવી સ્થિતિનો વિરોધ કર્યો છે અને અન્ય બાબતો સાથે એવી દલીલ કરી છે કે સદર આરટીઆઈ હેઠળ મળેલ કોઈપણ ખાનગી દસ્તાવેજ આપોઆપ સરકારી દસ્તાવેજ બની જતો નથી. પ્રતિવાદીઓ દ્વારા એવો વાંધો ઉઠાવવામાં આવ્યો હતો કે આવા દસ્તાવેજોની સદર આરટીઆઈ હેઠળ મેળવેલી કોઈપણ નકલ આપોઆપ પુરાવામાં દાખલ થઈ શકતી નથી; બલ્કે, વાદીઓએ કાયદા અનુસાર દસ્તાવેજો સાબિત કરવા જરૂરી છે.

૧૧. ઉપર અવલોકન કર્યા મુજબ, ટ્રાયલ કોર્ટે પ્રતિવાદીઓના વાંધાઓને ધ્યાને લીધા નથી, બલ્કે એવું માની લીધું હતું કે ઉપરોક્ત દસ્તાવેજો સદર આરટીઆઈ હેઠળ મેળવેલા હોવાથી સરકારી દસ્તાવેજો છે, અને તે મુજબ તે દસ્તાવેજોને આંક આપ્યા હતા. અન્ય કોઈ અને વિશેષ કારણ દર્શાવવામાં આવ્યું નથી. આવા સંજોગોમાં, સામાન્ય રીતે, આ કોર્ટે વાદગ્રસ્ત હુકમ રદ કર્યો હોત અને આ મુદ્દા પર નવેસરથી વિચારણા કરવા માટે મામલો ટ્રાયલ કોર્ટને રિમાન્ડ કર્યો હોત. જો કે, દાવો વર્ષ ૨૦૧૧ નો હોવાની હકીકત અને નામદાર સર્વોચ્ચ અદાલત દ્વારા શક્ય તેટલી વહેલી તકે દાવાનો ન્યાયનિર્ણય પૂર્ણ કરવા માટે પહેલેથી જ નિર્દેશ જારી કરવામાં આવ્યો હતો તે બાબતને ધ્યાનમાં રાખીને, અને સંબંધિત વિદ્વાન

વકીલો દ્વારા આ કોર્ટને કરવામાં આવેલી વિનંતી કે આ મુદ્દો આ કોર્ટ દ્વારા નક્કી કરવામાં આવે, હું નીચે મુજબ સ્વતંત્ર રીતે આ મુદ્દાની ચકાસણી કરવા માંગુ છું.

૧૨. આ અરજી સાથે સંકળાયેલા મુદ્દા પર આવતા પહેલાં, હું સૌપ્રથમ ભારતીય પુરાવા અધિનિયમ, ૧૮૭૨ ની કેટલીક જોગવાઈઓનો સંદર્ભ લેવા માંગુ છું, જે નીચે મુજબ છે:

**“૬૧. દસ્તાવેજોની વિગતોની સાબિતી.** — દસ્તાવેજોની વિગતો પ્રાથમિક અથવા ગૌણ પુરાવા દ્વારા સાબિત કરી શકાય છે.

**૬૨. પ્રાથમિક પુરાવો.** — પ્રાથમિક પુરાવો એટલે કોર્ટના નિરીક્ષણ માટે રજૂ કરવામાં આવેલો ખુદ દસ્તાવેજ.

સ્પષ્ટીકરણ ૧. — જ્યાં કોઈ દસ્તાવેજ કેટલાક ભાગોમાં નિષ્પાદિત કરવામાં આવ્યો હોય, ત્યાં દરેક ભાગ સદર દસ્તાવેજનો પ્રાથમિક પુરાવો છે.

જ્યાં કોઈ દસ્તાવેજ કાઉન્ટરપાર્ટમાં નિષ્પાદિત કરવામાં આવ્યો હોય, જેમાં દરેક કાઉન્ટરપાર્ટ માત્ર એક અથવા કેટલાક પક્ષકારો દ્વારા જ નિષ્પાદિત કરવામાં આવ્યો હોય, ત્યાં દરેક કાઉન્ટરપાર્ટ તેને નિષ્પાદિત કરનાર પક્ષકારો વિરુદ્ધ પ્રાથમિક પુરાવો છે.

સ્પષ્ટીકરણ ૨. — જ્યાં એક જ સમાન પ્રક્રિયા દ્વારા અનેક દસ્તાવેજો બનાવવામાં આવ્યા હોય, જેમ કે છાપકામ, લિથોગ્રાફી અથવા ફોટોગ્રાફીના કિસ્સામાં, ત્યાં દરેક દસ્તાવેજ બાકીના દસ્તાવેજોની વિગતોનો પ્રાથમિક પુરાવો છે; પરંતુ, જ્યાં તેઓ બધા કોઈ સામાન્ય મૂળ દસ્તાવેજની નકલો હોય, ત્યાં તેઓ મૂળ દસ્તાવેજની વિગતોનો પ્રાથમિક પુરાવો નથી.

એક વ્યક્તિ એક જ મૂળ દસ્તાવેજમાંથી એક જ સમયે છપાચેલા અનેક પ્લેકાર્ડ્સ ધરાવતી હોવાનું દર્શાવવામાં આવે છે. કોઈપણ એક પ્લેકાર્ડ અન્ય કોઈપણ પ્લેકાર્ડની વિગતોનો પ્રાથમિક પુરાવો છે, પરંતુ તેમાંથી કોઈપણ મૂળ દસ્તાવેજની વિગતોનો પ્રાથમિક પુરાવો નથી.

**૬૩. ગૌણ પુરાવો.** — ગૌણ પુરાવો એટલે અને તેમાં સમાવેશ થાય છે —

- (૧) આ પછી સમાવિષ્ટ જોગવાઈઓ હેઠળ આપવામાં આવેલી પ્રમાણિત નકલો;
- (૨) મૂળ દસ્તાવેજમાંથી ચાંત્રિક પ્રક્રિયાઓ દ્વારા બનાવવામાં આવેલી નકલો જે પોતે જ નકલની ચોકસાઈની ખાતરી આપે છે, અને આવી નકલો સાથે સરખાવવામાં આવેલી નકલો;
- (૩) મૂળ દસ્તાવેજમાંથી બનાવેલી અથવા તેની સાથે સરખાવેલી નકલો;
- (૪) જે પક્ષકારોએ દસ્તાવેજો નિષ્પાદિત કર્યા નથી તેમની સામેના કાઉન્ટરપાર્ટ્સ;
- (૫) જે વ્યક્તિએ પોતે દસ્તાવેજ જોયો હોય તેવી કોઈ વ્યક્તિ દ્વારા આપવામાં આવેલ દસ્તાવેજની વિગતોનું મૌખિક વર્ણન.

**૬૪. પ્રાથમિક પુરાવા દ્વારા દસ્તાવેજોની સાબિતી.** — આ પછી ઉદ્દેખિત કિસ્સાઓ સિવાય દસ્તાવેજો પ્રાથમિક પુરાવા દ્વારા જ સાબિત થવા જોઈએ.

**૬૫. એવા કિસ્સાઓ જેમાં દસ્તાવેજો સંબંધિત ગૌણ પુરાવો આપી શકાય.** — નીચેના કિસ્સાઓમાં દસ્તાવેજના અસ્તિત્વ, સ્થિતિ અથવા વિગતોનો ગૌણ પુરાવો આપી શકાય છે: —

- (એ) \*\*\*\*\*
- (બી) \*\*\*\*\*
- (સી) \*\*\*\*\*
- (ડી) \*\*\*\*\*

(ઈ) જ્યારે મૂળ દસ્તાવેજ કલમ ૭૪ ના અર્થ હેઠળ સરકારી દસ્તાવેજ હોય;

(એફ) જ્યારે મૂળ દસ્તાવેજ એવો દસ્તાવેજ હોય જેની પ્રમાણિત નકલ પુરાવામાં આપવા માટે આ અધિનિયમ દ્વારા, અથવા ભારતમાં અમલમાં હોય તેવા અન્ય કોઈ કાયદા દ્વારા પરવાનગી આપવામાં આવી હોય.

\*\*\* \*\*

કિસ્સા (ઈ) અથવા (એફ) માં, દસ્તાવેજની પ્રમાણિત નકલ જ ગ્રાહ્ય છે, અન્ય પ્રકારનો ગૌણ પુરાવો ગ્રાહ્ય નથી.

\*\*\* \*\*

૭૪. સરકારી દસ્તાવેજો. —નીચેના દસ્તાવેજો સરકારી દસ્તાવેજો છે: —

(૧) \*\*\*\*\*

(૨) ખાનગી દસ્તાવેજોના [કોઈપણ રાજ્યમાં] રાખવામાં આવેલા સરકારી રેકૉર્ડ્સ.

૭૫. ખાનગી દસ્તાવેજો. —અન્ય તમામ દસ્તાવેજો ખાનગી છે.

૭૬. સરકારી દસ્તાવેજોની પ્રમાણિત નકલો. — સરકારી દસ્તાવેજની કસ્ટડી ધરાવતા દરેક જાહેર અધિકારી, જે દસ્તાવેજનું નિરીક્ષણ કરવાનો કોઈપણ વ્યક્તિને અધિકાર હોય, તે વ્યક્તિની માંગણી પર અને તેના કાયદેસરના ફીની ચુકવણી પર તેની નકલ આપશે, સાથે આવી નકલના છેડે એવું પ્રમાણપત્ર લખવામાં આવશે કે તે આવા દસ્તાવેજની અથવા તેના ભાગની સાચી નકલ છે, જેવો કેસ હોય, અને આવા પ્રમાણપત્ર પર આવા અધિકારી દ્વારા તારીખ અને તેમના નામ અને સત્તાવાર હોદ્દા સાથે સહી કરવામાં આવશે, અને જ્યારે પણ આવા અધિકારીને કાયદા દ્વારા સિક્કો વાપરવા માટે અધિકૃત કરવામાં આવ્યા હોય ત્યારે તેના પર સિક્કો લગાવવામાં આવશે; અને આવી પ્રમાણિત કરાયેલી નકલોને પ્રમાણિત નકલો કહેવાશે.

સ્પષ્ટીકરણ. —કોઈપણ અધિકારી, જેમને સત્તાવાર ફરજના સામાન્ય ક્રમમાં આવી નકલો પહોંચાડવા માટે અધિકૃત કરવામાં આવ્યા હોય, તેઓ આ કલમના અર્થ હેઠળ આવા દસ્તાવેજોની કસ્ટડી ધરાવતા હોવાનું માનવામાં આવશે.

૭૭. પ્રમાણિત નકલો રજૂ કરીને દસ્તાવેજોની સાબિતી. — આવી પ્રમાણિત નકલો સરકારી દસ્તાવેજોની અથવા સરકારી દસ્તાવેજોના ભાગોની વિગતોની સાબિતીમાં રજૂ કરી શકાય છે જેની તેઓ નકલ હોવાનું દર્શાવે છે.”

૧૩. પ્રતિવાદીઓ દ્વારા જે દસ્તાવેજો સામે વિવાદ કરવામાં આવ્યો છે તે નિઃશંકપણે ખાનગી દસ્તાવેજો છે, કારણ કે તેમને કોઈપણ રીતે સરકારી

દસ્તાવેજો કહી શકાય નહીં. આ દસ્તાવેજો સાર્વભૌમ સત્તા, સત્તાવાર સંસ્થાઓ અને ટ્રિબ્યુનલ્સ તથા જાહેર અધિકારીઓ વગેરેના કૃત્યો અથવા કૃત્યોના રેકૉર્ડ્સ બનાવતા ન હોવાથી, સદર અધિનિયમ, ૧૮૭૨ ની કલમ ૭૪ ની પેટા-કલમ (૨) ના પ્રકાશમાં આવા દસ્તાવેજો સરકારી દસ્તાવેજો બની શકે કે કેમ, એટલે કે, ખાનગી દસ્તાવેજોના કોઈપણ રાજ્યમાં રાખવામાં આવેલા સરકારી રેકૉર્ડ્સ, તેનું વિશ્લેષણ કરવું જરૂરી છે.

૧૪. આ મુદ્દો હવે આ કોર્ટ સહિત નામદાર સર્વોચ્ચ અદાલત અને અન્ય વિવિધ અદાલતો દ્વારા નક્કી કરવામાં આવ્યા મુજબ અગાઉથી અનિર્ણિત રહ્યો નથી. સંબંધિત પક્ષકારો તરફથી ઉપસ્થિત વિદ્વાન વકીલોએ પોતાના મુદ્દાને સાબિત કરવા માટે વિવિધ ચુકાદાઓ પર આધાર રાખ્યો છે. તે તમામનો સંદર્ભ લેવાને બદલે, હું અબ્દુલ રશીદ (ઉપર મુજબ) ના કેસમાં પટના હાઈકોર્ટના ચુકાદાનો સંદર્ભ લેવા માંગુ છું, કારણ કે આ નિર્ણયમાં, પટના હાઈકોર્ટે શ્રીમતી રેખા રાણા (ઉપર મુજબ) ના કેસમાં મધ્ય પ્રદેશ હાઈકોર્ટના નિર્ણય, ડેક્કન પેપર મિલ્સ કંપની લિમિટેડ (ઉપર મુજબ) ના કેસમાં નામદાર સર્વોચ્ચ અદાલતના નિર્ણય તેમજ ગોપાલ દાસ વિરુદ્ધ શ્રી ઠાકુરજી - ૧૯૪૩ એ.આઈ.આર. (પ્રિવી કાઉન્સિલ) ૮૩ ના કેસમાં પ્રિવી કાઉન્સિલના નિર્ણયનો સંદર્ભ આપ્યો છે. સદર નિર્ણયો ઉપરાંત, એન.એન. ગ્લોબલ મર્કેન્ટાઈલ પ્રાઇવેટ લિમિટેડ વિરુદ્ધ ઈન્ડો યુનિક ફ્લેમ લિમિટેડ - (૨૦૨૩) ૭ એસ.સી.સી. ૧ ના કેસમાં નામદાર સર્વોચ્ચ અદાલતની બંધારણીય બેન્ચના નિર્ણયનો પણ સંદર્ભ આપવામાં

આવ્યો હતો. અબ્દુલ રશીદ (ઉપર મુજબ) ના નિર્ણયના સંબંધિત ફકરાઓ

નીચે મુજબ છે:

“[૯] આ કોર્ટ સમક્ષ રામ બ્રિશ સિંહ (ઉપર મુજબ) ના કેસમાં આવો જ મુદ્દો ઉપસ્થિત થયો હતો અને ફકરા નં. ૭, ૮, ૯ અને ૧૦ હાલની બાબતમાં ઉઠાવવામાં આવેલા મુદ્દાઓની વિચારણા માટે તદ્દન સુસંગત છે અને તે સરળ સંદર્ભ માટે નીચે મુજબ ટાંકવામાં આવે છે. તેના ફકરા નં. ૭, ૮, ૯ અને ૧૦ નીચે મુજબ છે:

“૭. પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૭૫ એવી જોગવાઈ કરે છે કે અન્ય તમામ દસ્તાવેજો ખાનગી છે. હવે વેચાણ દસ્તાવેજ નિઃશંકપણે એક ખાનગી દસ્તાવેજ છે પરંતુ તેની પ્રમાણિત નકલ પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૭૪(૨) હેઠળ 'સરકારી દસ્તાવેજો' ની શ્રેણી હેઠળ આવશે કે કેમ તે વિચારણા હેઠળનો પ્રશ્ન છે. રજિસ્ટ્રેશન એક્ટની કલમ ૫૧ એવી જોગવાઈ કરે છે કે રજિસ્ટ્રેશન ઓફિસમાં નીચેના પુસ્તકો રાખવામાં આવશે, જેમાં પુસ્તક ૧ એટલે કે 'સ્થાવર મિલકતને લગતા દસ્તાવેજોની નોંધણીનું રજિસ્ટર' છે. કલમ ૫૭ એવી જોગવાઈ કરે છે કે અમુક પુસ્તકો અને ઇન્ડેક્સનું નિરીક્ષણ કરવાની અને નોંધણીઓની પ્રમાણિત નકલો મેળવવાની બાબતમાં, રજિસ્ટ્રારના પુસ્તક નં. ૧ અને ૨ અને પુસ્તક નં. ૧ ને લગતા ઇન્ડેક્સ કોઈપણ વ્યક્તિ દ્વારા નિરીક્ષણ માટે ખુલ્લા રહેશે જે આવા પુસ્તકોનું નિરીક્ષણ કરવા માંગે છે અને કલમ ૫૭(૨) અનુસાર સદર પુસ્તકોમાંની તમામ નોંધણીઓની નકલો આપવામાં આવશે. કલમ ૫૭ ની પેટા-કલમ (૫) એવી જોગવાઈ કરે છે કે આવી નકલો પર સહી કરવામાં આવશે અને સિક્કો લગાવવામાં આવશે અને સદર નોંધણીઓની મૂળ વિગતો સાબિત કરવાના હેતુ માટે પુરાવામાં સ્વીકાર્ય રહેશે. તેથી, રજિસ્ટ્રેશન એક્ટ હેઠળ રાખવામાં આવેલા પુસ્તક ૧ માં નોંધાયેલ વેચાણ દસ્તાવેજની નકલ ખાનગી દસ્તાવેજનો સરકારી રેકૉર્ડ બને છે અને પુસ્તક ૧ માંથી નકલ કરીને રજિસ્ટ્રાર અધિકારી દ્વારા જારી કરાયેલ વેચાણ દસ્તાવેજની પ્રમાણિત નકલ પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૭૪(૨) ના અર્થ હેઠળ સરકારી દસ્તાવેજની પ્રમાણિત નકલ છે.

તેવી જ રીતે પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૬૫(ઈ) હેઠળ જ્યારે કોઈ દસ્તાવેજનો મૂળ દસ્તાવેજ કલમ ૭૪ ના અર્થ હેઠળ સરકારી દસ્તાવેજ હોય ત્યારે ગૌણ પુરાવો આપી શકાય છે. એ જ રીતે કલમ ૬૫(એફ) એવી જોગવાઈ કરે છે કે જ્યારે મૂળ દસ્તાવેજ એવો દસ્તાવેજ હોય જેની પ્રમાણિત નકલ આ અધિનિયમ દ્વારા અથવા ભારતમાં અમલમાં હોય તેવા અન્ય કોઈ કાયદા દ્વારા પુરાવામાં આપવાની પરવાનગી આપવામાં આવી હોય, ત્યારે માત્ર પ્રમાણિત નકલ જ સ્વીકાર્ય છે, અન્ય કોઈ પ્રકારનો ગૌણ પુરાવો સ્વીકાર્ય નથી.

આવો જ પ્રશ્ન નામદાર સર્વોચ્ચ અદાલત સમક્ષ અપ્પૈયા વિરુદ્ધ અંદીમુથુ ઉર્ફે થંગાપાંડી અને અન્ય, [સિવિલ અપીલ નં. ૧૪૬૩૦/૨૦૧૫ (@ એસએલપી (સી) નં. ૧૦૦૧૩/૨૦૧૫)] ના કેસમાં આવ્યો હતો, જેમાં નામદાર સર્વોચ્ચ અદાલતે ફકરા નં. ૨૯ માં નીચે મુજબ અવલોકન કર્યું હતું, જે નીચે મુજબ છે:

“૨૯. ઉપરોક્ત તમામ સંજોગોને ધ્યાનમાં રાખીને અને આ પહેલાં ઉલ્લેખિત પુરાવા અધિનિયમની વિવિધ જોગવાઈઓના પ્રકાશમાં, અમે સૌપ્રથમ એ પ્રશ્ન પર વિચાર કરીશું કે શું અપીલકર્તા/વાદીઓ નિશાની એ૧ ની વિગતો સાબિત કરવામાં સફળ થયા હતા કે નહીં. કલમ ૬૫(ઈ) મુજબ જ્યારે કોઈ દસ્તાવેજનો મૂળ દસ્તાવેજ કલમ ૭૪ ના અર્થ હેઠળ સરકારી દસ્તાવેજ હોય, ત્યારે તેના મૂળ દસ્તાવેજ સંબંધિત ગૌણ પુરાવો એટલે કે તેના અસ્તિત્વ, સ્થિતિ અથવા વિગતો અંગે તેની પ્રમાણિત નકલ રજૂ કરીને આપી શકાય છે. નિશાની એ૧, નિર્વિવાદપણે સબ-રજિસ્ટ્રાર કચેરી અંડીપટ્ટીના તારીખ ૨૭/૦૮/૧૯૨૮ ના વેચાણ દસ્તાવેજ નં. ૧૨૦૯/૧૯૨૮ ની પ્રમાણિત નકલ છે. પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૭૪(૨) ના સંદર્ભમાં, તેનો મૂળ દસ્તાવેજ સરકારી દસ્તાવેજની વ્યાખ્યા હેઠળ આવે છે અને પુરાવા અધિનિયમ હેઠળ નિર્ધારિત રીતે તે પ્રમાણિત નથી તેવો કોઈ કેસ નથી. આ પહેલાં નોંધવામાં આવ્યું છે તેમ, એકમાત્ર વાંધો એ છે કે નિશાની એ૧ તરીકે જે રજૂ કરવામાં આવ્યું હતું

તે માત્ર વેચાણ દસ્તાવેજની પ્રમાણિત નકલ છે અને તેનો મૂળ દસ્તાવેજ પુરાવામાં રજૂ કરવામાં આવ્યો નહોતો. પુરાવા અધિનિયમ અને રજિસ્ટ્રેશન એક્ટ, ૧૯૦૮ હેઠળની સંબંધિત જોગવાઈઓ લાગુ કરતાં સદર વાંધાનું પોકળપણું અને અસમર્થનીયતા સ્પષ્ટ થઈ જશે. આ સંદર્ભમાં જ પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૭૭ અને ૭૯, જેમ કે અગાઉ ટાંકવામાં આવી છે, સુસંગતતા ધારણ કરે છે. કલમ ૭૭ સરકારી દસ્તાવેજની પ્રમાણિત નકલને તેના મૂળ દસ્તાવેજની વિગતોની સાબિતીમાં ગૌણ પુરાવા તરીકે રજૂ કરવાની જોગવાઈ કરે છે. કલમ ૭૯ એ પ્રમાણિત નકલોની અધિકૃતતા અંગે અનુમાન માટેની જોગવાઈ છે, જે આવા સ્વરૂપના દસ્તાવેજની પ્રમાણિત નકલને પુરાવા તરીકે સ્વીકાર્ય જાહેર કરતો કાયદો અસ્તિત્વમાં હોય. જ્યારે ઉપરોક્ત જોગવાઈઓ હેઠળ આવી સ્થિતિ હોય, ત્યારે પ્રશ્નવાળો દસ્તાવેજ રજિસ્ટર્ડ વેચાણ દસ્તાવેજ છે, જે સરકારી દસ્તાવેજની વ્યાખ્યા હેઠળ આવે છે તે હકીકતને ધ્યાને લેતાં, પ્રશ્ન એ છે કે શું તેના મૂળ દસ્તાવેજની વિગતો સાબિત કરવાના હેતુ માટે દસ્તાવેજની આવી પ્રમાણિત નકલને પુરાવામાં સ્વીકાર્ય જાહેર કરતો કોઈ કાયદો અસ્તિત્વ ધરાવે છે કે કેમ. રજિસ્ટ્રેશન એક્ટની કલમ ૫૭ ની પેટા-કલમ (૫) એ સુસંગત જોગવાઈ છે જે એવી જોગવાઈ કરે છે કે રજિસ્ટ્રેશન એક્ટની કલમ ૫૭ હેઠળ આપવામાં આવેલી પ્રમાણિત નકલ તેના મૂળ દસ્તાવેજની વિગતો સાબિત કરવાના હેતુ માટે સ્વીકાર્ય રહેશે. આ સંદર્ભમાં એ નોંધવું જરૂરી છે કે તે હેઠળ જારી કરાયેલ પ્રમાણિત નકલ એ મૂળ દસ્તાવેજની નકલ નથી, પરંતુ નોંધણી એન્ટ્રીની નકલ છે જે પોતે મૂળ દસ્તાવેજની નકલ છે અને તે પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૭૪(૨) હેઠળ સરકારી દસ્તાવેજ છે અને તેની પેટા-કલમ (૫) તેને તેના મૂળ દસ્તાવેજની વિગતો સાબિત કરવા માટે પુરાવામાં સ્વીકાર્ય બનાવે છે.....

(ભારપૂર્વક જણાવેલ)

૮. હવે હાલના કેસમાં વિવાદ પર પાછા આવતાં, ઉપર દર્શાવેલ ચર્ચાના પ્રકાશમાં તે સુરક્ષિત રીતે તારણ કાઢી શકાય કે રજિસ્ટર્ડ વેચાણ દસ્તાવેજની પ્રમાણિત નકલ પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૭૪ (૨) હેઠળ સરકારી દસ્તાવેજની શ્રેણીમાં આવશે.

૯. છેલ્લો પ્રશ્ન એ રહે છે કે શું આ દસ્તાવેજને ઔપચારિક સાબિતીની જરૂરિયાતમાંથી મુક્તિ આપીને આંક આપી શકાય. પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૭૬ સરકારી દસ્તાવેજની કસ્ટડી ધરાવતા અધિકારીને પ્રમાણિત નકલ આપવાની સત્તા આપે છે કારણ કે રજિસ્ટ્રાર કચેરી તે કચેરીમાં નોંધાયેલા તમામ વેચાણ દસ્તાવેજોનો સરકારી રેકૉર્ડ રાખે છે. પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૭૪ હેઠળ સરકારી દસ્તાવેજની વ્યાખ્યામાં ખાનગી દસ્તાવેજના કોઈપણ રાજ્યમાં રાખવામાં આવેલા સરકારી રેકૉર્ડ્સનો સમાવેશ થાય છે. તેથી પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૬૫ (ઈ) અને ૬૫ (એફ) બંને હેઠળ પ્રમાણિત નકલ પુરાવામાં સ્વીકાર્ય છે. તેથી પ્રમાણિત નકલ એ રજિસ્ટ્રારની કચેરીમાં રાખવામાં આવેલા વેચાણ દસ્તાવેજના સરકારી રેકૉર્ડનો ગૌણ પુરાવો છે. રજિસ્ટ્રેશન એક્ટની કલમ ૫૭(૫) નો આશરો લેતાં, સદર નકલ ખુદ મૂળ દસ્તાવેજની વિગતો સાબિત કરવાના હેતુ માટે સ્વીકાર્ય બને છે. તેથી, પ્રમાણિત નકલ પુરાવામાં સ્વીકાર્ય બને છે પરંતુ નિષ્પાદનની સાબિતીમાંથી મુક્તિ આપી શકાય નહીં.

૧૦. પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૬૫ (ઈ) અને કલમ ૭૭ નીચે મુજબ છે:

“(એ).....

(બી).....

(સી).....

(ડી).....

(ઈ) જ્યારે મૂળ દસ્તાવેજ કલમ ૭૪ ના અર્થ હેઠળ સરકારી દસ્તાવેજ હોય;

(એફ).....

(જી).....

૭૭. પ્રમાણિત નકલો રજૂ કરીને દસ્તાવેજોની સાબિતી. – આવી પ્રમાણિત નકલો જાહેર દસ્તાવેજની અથવા જાહેર દસ્તાવેજોના ભાગોની વિગતોની સાબિતીમાં રજૂ કરી શકાશે કે જેની તેઓ નકલ હોવાનું દર્શાવે છે."

તે જ સમયે, રજિસ્ટ્રેશન એક્ટની કલમ ૫૭(૫) આ મુજબ છે:–

"૫૭ (૫) આ કલમ હેઠળ આપવામાં આવેલી તમામ નકલો પર રજિસ્ટરિંગ ઓફિસર દ્વારા સહી અને સિક્કો કરવામાં આવશે, અને તે મૂળ દસ્તાવેજોની વિગતો સાબિત કરવાના હેતુ માટે ગ્રાહ્ય રહેશે.""

[૧૦] \*\*\* \*\*

[૧૧] જો કે, અરજદાર તરફેના વિદ્વાન વકીલે ડેક્કન પેપર મિલ્સ કંપની લિમિટેડ (ઉપર મુજબ) ના કેસમાં માનનીય સર્વોચ્ચ અદાલતની ત્રણ ન્યાયાધીશોની બેન્ચના નિર્ણયનો સંદર્ભ આપ્યો છે જેમાં માનનીય સર્વોચ્ચ અદાલતે જ્યારે છેતરપિંડીના આક્ષેપો હતા અને વાદીઓએ સ્પેસિફિક રિલીફ એક્ટ, ૧૯૬૩ ની કલમ ૩૧ હેઠળ લેખિત દસ્તાવેજ રદ કરવાની માંગ કરી હતી ત્યારે આર્બિટ્રેશન કરારની ગેરહાજરીમાં વિવાદોની આર્બિટ્રેનિસિટી પર વિચાર કરતી વખતે પ્રાસંગિક રીતે આ મુદ્દા પર વિચાર કર્યો હતો. માનનીય બેન્ચે ગોપાલ દાસ (ઉપર મુજબ) ના નિર્ણય પર આધાર રાખીને અવલોકન કર્યું કે નોંધાયેલા દસ્તાવેજની પ્રમાણિત નકલ એવિડન્સ એક્ટ, ૧૮૭૨ ની કલમ ૭૪(૨) હેઠળ ખાનગી દસ્તાવેજનો જાહેર રેકૉર્ડ નથી. આમ કરતી વખતે માનનીય સર્વોચ્ચ અદાલતે શ્રીમતી રેખા રાણા અને અન્ય (ઉપર મુજબ) ના કેસ અને તેના ફકરા નં. ૮ અને ૯ નો પણ સ્વીકૃતિ સાથે સંદર્ભ આપ્યો હતો જે આ મુજબ છે:–

"૮. વેચાણ દસ્તાવેજ એ કન્વેયન્સ છે. કોઈપણ વ્યક્તિ દ્વારા કરવામાં આવેલ કન્વેયન્સ દસ્તાવેજ અથવા અન્ય દસ્તાવેજ એ કોઈપણ સાર્વભૌમ સત્તા અથવા કોઈપણ સત્તાવાર સંસ્થા અથવા ટ્રિબ્યુનલ, અથવા કોઈપણ જાહેર અધિકારી, ધારાસભા, ન્યાયતંત્ર અને કારોબારીનું કોઈ કૃત્ય કે કૃત્યનો રેકૉર્ડ નથી. ન તો તે કોઈપણ ખાનગી દસ્તાવેજોનો રાજ્યમાં રાખવામાં આવેલ જાહેર રેકૉર્ડ છે. રજિસ્ટ્રેશન એક્ટ હેઠળ નોંધણી માટે રજૂ કરવામાં આવેલ વેચાણ દસ્તાવેજ (અથવા અન્ય કોઈ કન્વેયન્સ દસ્તાવેજ), નોંધણી પછી રાજ્યની કોઈપણ જાહેર કચેરીમાં જાળવી રાખવામાં આવતો નથી અથવા રાખવામાં આવતો નથી, પરંતુ નોંધણીની પ્રક્રિયા પૂર્ણ થતાં, જે વ્યક્તિએ આવો દસ્તાવેજ નોંધણી માટે રજૂ કર્યો હતો તેને પરત કરવામાં આવે છે. તેથી મૂળ નોંધાયેલ દસ્તાવેજ એ ખાનગી દસ્તાવેજના રાજ્યમાં રાખવામાં આવેલ જાહેર રેકૉર્ડ નથી. પરિણામે, વેચાણ દસ્તાવેજ અથવા અન્ય નોંધાયેલ દસ્તાવેજ કલમ ૭૪ માં 'જાહેર દસ્તાવેજો' તરીકે વર્ગીકૃતિત દસ્તાવેજોના બે વર્ગોમાંથી કોઈપણ હેઠળ આવશે નહીં. કોઈપણ દસ્તાવેજ જે જાહેર દસ્તાવેજ નથી તે ખાનગી દસ્તાવેજ છે. તેથી અમને એવું ઠરાવવામાં કોઈ સંકોચ નથી કે નોંધાયેલ વેચાણ દસ્તાવેજ (અથવા અન્ય કોઈ નોંધાયેલ દસ્તાવેજ) જાહેર દસ્તાવેજ નથી પરંતુ ખાનગી દસ્તાવેજ છે.

૯. આ સ્થિતિ ગોપાલ દાસ વિ. શ્રી ઠાકુરજી, ૧૯૪૩ એ.આઈ.આર. (પી.સી.) ૮૩ માં સંપૂર્ણપણે સ્પષ્ટ કરવામાં આવી છે, જેમાં પ્રિવી કાઉન્સિલે નોંધાયેલી પહોંચ એ જાહેર દસ્તાવેજ છે કે કેમ તે પ્રશ્ન પર વિચાર કરતી વખતે નીચે મુજબ અવલોકન કર્યું હતું:

"સામાવાળાઓ તરફે સર થોમસ સ્ટ્રોંગમેન દ્વારા એવી દલીલ કરવામાં આવી હતી કે પહોંચ એવિડન્સ એક્ટની કલમ ૭૪ ના પેરા ૨ માં આવે છે, અને તે "જાહેર દસ્તાવેજ" હતો; તેથી કલમ ૬૫(ઈ) હેઠળ તે કલમના ખંડ (એ), (બી) અને (સી) હેઠળ આવતા કેસોની જેમ કોઈ આધારની જરૂર નથી. તેમની લોર્ડશિપ્સ આ દલીલ સ્વીકારી શકતી નથી કારણ કે ૧૮૮૧ ની મૂળ પહોંચ "ખાનગી દસ્તાવેજો જાહેર રેકૉર્ડ" નથી. મૂળ દસ્તાવેજ પક્ષકારને

પરત કરવાનો હોય છે..... આવી સમાન દલીલ એક સમયે ભારતમાં થોડી સ્વીકૃતિ પામી હોય તેવું જણાય છે પરંતુ તેમાં એવિડન્સ એક્ટ અને રજિસ્ટ્રેશન એક્ટનું ખોટું અર્થઘટન સમાવિષ્ટ છે અને પછીના નિર્ણયોએ તેને છોડી દીધું છે.

અમે રતનલાલના લો ઓફ એવિડન્સ (૧૯મી આવૃત્તિ પેજ ૨૩૭) માંથી નીચેના અંશનો પણ સંદર્ભ લઈ શકીએ છીએ:

જાહેર દસ્તાવેજ, (ખંડ (ઈ)) – આ ખંડનો હેતુ પુરાવામાં સતત રજૂઆત દ્વારા જાહેર રેકૉર્ડ્સના મૂળ દસ્તાવેજો જે જોખમમાં મુકાઈ શકે છે તેનાથી તેનું રક્ષણ કરવાનો છે. કલમ ૭૪ માં ઉલ્લેખિત જાહેર દસ્તાવેજોના કિસ્સામાં ગૌણ પુરાવો ગ્રાહ્ય છે. કલમ ૭૪ જે જોગવાઈ કરે છે તે એ છે કે કોઈપણ રાજ્યમાં રાખવામાં આવેલા ખાનગી દસ્તાવેજોના જાહેર રેકૉર્ડ્સ જાહેર દસ્તાવેજો છે, પરંતુ ખાનગી દસ્તાવેજો કે જેના જાહેર રેકૉર્ડ્સ રાખવામાં આવે છે તે પોતે જાહેર દસ્તાવેજો નથી. તેથી નોંધાયેલ દસ્તાવેજ ખંડ (ઈ) કે (એફ) બંનેમાંથી કોઈ હેઠળ આવતો નથી. રજિસ્ટર બુકમાંની એન્ટ્રી એ જાહેર દસ્તાવેજ છે, પરંતુ મૂળ દસ્તાવેજ એ ખાનગી દસ્તાવેજ છે."

(ભારપૂર્વક જણાવેલ)

[૧૨] આમ, નામદાર બેન્ચે ઠરાવ્યું હતું કે જે અન્યથા પક્ષકારો વચ્ચેનો ખાનગી દસ્તાવેજ છે તેના રજિસ્ટ્રેશનની હકીકત માત્રથી તે દસ્તાવેજને તેના રજિસ્ટ્રેશનના આધારે કોઈ ઉચ્ચ કાનૂની દરજ્જો પ્રાપ્ત થતો નથી. જો કે, શ્રીમતી રેખા રાણા અને અન્ય (ઉપર મુજબ) ના કેસમાં મધ્ય પ્રદેશ હાઈકોર્ટની નામદાર ડિવિઝન બેન્ચે આ બાબતની વધુ વિચારણા કરી હતી અને સદર નિર્ણયના ફકરા નં. ૧૦ અને ૧૨ તદ્દન સુસંગત છે અને સંદર્ભ માટે નીચે મુજબ ટાંકવામાં આવે છે:

"૧૦. તો પછી કલમ ૭૪ ના કલોઝ (૨) માં ઉલ્લેખિત "ખાનગી દસ્તાવેજોનો કોઈપણ રાજ્યમાં રાખવામાં આવેલો સરકારી રેકૉર્ડ" શું છે? તેનો જવાબ રજિસ્ટ્રેશન એક્ટ, ૧૯૦૮ માં મળી શકે છે. ૧૦.૧ જયારે કોઈ દસ્તાવેજ રજિસ્ટ્રેશન માટે રજૂ કરવામાં આવે છે

અને તેને નિષ્પાદિત કરનાર વ્યક્તિ હાજર થાય છે અને નિષ્પાદનનો સ્વીકાર કરે છે, ત્યારે રજિસ્ટ્રેશન એક્ટની કલમ ૩૫ રજિસ્ટ્રાર અધિકારીને સદર અધિનિયમની કલમ ૫૮ થી ૬૧ માં નિર્દેશિત કર્યા મુજબ દસ્તાવેજની નોંધણી કરવાની આવશ્યકતા પૂરી પાડે છે.

૧૦.૨ કલમ ૫૧ રજિસ્ટ્રેશન કચેરીઓમાં રાખવાના રજિસ્ટર પુસ્તકો સાથે સંબંધિત છે. તેના સંબંધિત ભાગો નીચે મુજબ ટાંકવામાં આવે છે:

૫૧. વિવિધ કચેરીઓમાં રાખવાના રજિસ્ટર-પુસ્તકો: (૧) આ પછી દર્શાવેલ વિવિધ કચેરીઓમાં નીચેના પુસ્તકો રાખવામાં આવશે, એટલે કે:

એ. તમામ રજિસ્ટ્રેશન કચેરીઓમાં:

પુસ્તક ૧: “સ્થાવર મિલકતને લગતા બિન-વસિયતી દસ્તાવેજોનું રજિસ્ટર”.

પુસ્તક ૨: “નોંધણી કરવાનો ઇનકાર કરવાના કારણોનો રેકૉર્ડ”.

પુસ્તક ૩: “વિલ અને દત્તક લેવાની સત્તાઓનું રજિસ્ટર”.

પુસ્તક ૪: “પરચુરણ રજિસ્ટર”.

બી. રજિસ્ટ્રારની કચેરીઓમાં:

પુસ્તક ૫: “વિલની થાપણોનું રજિસ્ટર”.

(૨) બુક ૧ માં કલમો ૧૭, ૧૮ અને ૮૯ હેઠળ નોંધાયેલા તમામ દસ્તાવેજો અથવા યાદીઓ દાખલ કરવામાં આવશે અથવા ફાઇલ કરવામાં આવશે જે સ્થાવર મિલકત સાથે સંબંધિત છે, અને વિલ નથી.

XX XX XX XX કલમ ૫૧ પરથી સ્પષ્ટ થાય છે કે સ્થાવર મિલકતને લગતા તમામ દસ્તાવેજો કે જેની નોંધણી કલમ ૧૭ હેઠળ ફરજિયાત છે અથવા જેની નોંધણી કલમ ૧૮ હેઠળ વૈકલ્પિક છે (અને કલમ ૮૯ માં ગણાવેલ હુકમો/પ્રમાણપત્રો/દસ્તાવેજો) રજિસ્ટરિંગ ઓફિસરો દ્વારા રાખવામાં આવતી બુક ૧ માં દાખલ અથવા ફાઇલ કરવામાં આવે

છે. બુક ૧ માં "દાખલ અથવા ફાઇલ" શબ્દનો અર્થ પુસ્તકમાં દસ્તાવેજની શબ્દશઃ નકલ કરવી અથવા બુક ૧ માં તમામ એન્ડોર્સમેન્ટ્સ અને પ્રમાણપત્રો સાથે દસ્તાવેજની સંપૂર્ણ નકલ ફાઇલ કરવી થાય છે. વાસ્તવમાં, કલમ ૫૨ માં એવી અપેક્ષા રાખવામાં આવી છે કે નોંધણી માટે સ્વીકૃત દરેક દસ્તાવેજ તેના માટે ફાળવેલ પુસ્તકમાં નકલ કરવામાં આવશે.

૧૦.૩ કલમ ૫૭ મુજબ રજિસ્ટરિંગ ઓફિસરોએ બુક નં. ૧ અને ૨ તથા બુક નં. ૧ ને લગતી અનુક્રમણિકાઓનું નિરીક્ષણ કરવાની મંજૂરી આપવી અને તેની પ્રમાણિત નકલો આપવી જરૂરી છે. સદર કલમનો સંબંધિત ભાગ નીચે ઉત્તર કર્યો છે:

(૧) તે વતી ચૂકવવાપાત્ર ફીની અગાઉથી ચુકવણીને આધીન, પુસ્તકો નં. ૧ અને ૨ અને પુસ્તક નં. ૧ ને લગતી અનુક્રમણિકાઓ તેનું નિરીક્ષણ કરવા માટે અરજી કરતી કોઈપણ વ્યક્તિ દ્વારા તમામ સમયે નિરીક્ષણ માટે ખુલ્લી રહેશે; અને, કલમ ૬૨ ની જોગવાઈઓને આધીન, આવા પુસ્તકોમાંની એન્ટ્રીઓની નકલો આવી નકલો માટે અરજી કરનાર તમામ વ્યક્તિઓને આપવામાં આવશે.

XXX XXX XXX (૫) આ કલમ હેઠળ આપવામાં આવેલી તમામ નકલો પર રજિસ્ટરિંગ-ઓફિસર દ્વારા સહી અને સિક્કો કરવામાં આવશે, અને તે મૂળ દસ્તાવેજોની વિગતો સાબિત કરવાના હેતુ માટે ગ્રાહ્ય રહેશે. (ભારપૂર્વક જણાવેલ)

૧૦.૪ કલમ ૬૦ અનુસાર રજિસ્ટરિંગ ઓફિસરે નોંધણી માટે રજૂ કરાયેલા દસ્તાવેજ પર, નોંધણીની ઔપચારિકતાઓ પૂર્ણ થતાં, 'નોંધાયેલ' શબ્દ ધરાવતું પ્રમાણપત્ર એન્ડોર્સ કરવું જરૂરી છે. કલમ ૬૦ ની પેટા-કલમ (૨) આ મુજબ જોગવાઈ કરે છે:

૬૦(૨) આવા પ્રમાણપત્ર પર રજિસ્ટરિંગ ઓફિસર દ્વારા સહી, સિક્કો અને તારીખ કરવામાં આવશે, અને તે પછી આ અધિનિયમ દ્વારા પૂરી પાડવામાં આવેલી રીતે દસ્તાવેજ યોગ્ય રીતે નોંધાયેલ છે, અને કલમ ૫૮ માં ઉલ્લેખિત એન્ડોર્સમેન્ટમાં જણાવેલ તથ્યો તેમાં જણાવ્યા મુજબ બન્યા છે તે સાબિત કરવાના હેતુ માટે ગ્રાહ્ય રહેશે.

(ભારપૂર્વક જણાવેલ)

૧૦.૫ કલમ ૬૧ એન્ડોર્સમેન્ટ્સ અને પ્રમાણપત્રની નકલ કરવા અને દસ્તાવેજ પરત કરવા સાથે સંબંધિત છે. તે નીચે ઉત્તર છે:

(૧) કલમો ૫૮ અને ૬૦ માં ઉલ્લેખિત અને જણાવેલ એન્ડોર્સમેન્ટ્સ અને પ્રમાણપત્રની ત્યારપછી રજિસ્ટર બુકના માર્જિનમાં નકલ કરવામાં આવશે, અને કલમ ૨૧ માં ઉલ્લેખિત નકશા અથવા પ્લાનની નકલ (જો કોઈ હોય તો) બુક નં. ૧ માં ફાઈલ કરવામાં આવશે.

(૨) દસ્તાવેજોની નોંધણી ત્યારપછી પૂર્ણ થયેલી ગણાશે, અને તે પછી જે વ્યક્તિએ નોંધણી માટે દસ્તાવેજ રજૂ કર્યો હતો તેને અથવા કલમ ૫૨ માં ઉલ્લેખિત પહોંચ પર તે વતી તેણે લેખિતમાં નિયુક્ત કરેલ અન્ય વ્યક્તિને (જો કોઈ હોય તો) દસ્તાવેજ પરત કરવામાં આવશે.

(ભારપૂર્વક જણાવેલ)

૧૨. તેથી અમે મુદ્દાઓ (૧) અને (૨) નો નીચે મુજબ જવાબ આપીએ છીએ:

(૧) નોંધાયેલ દસ્તાવેજ (વેચાણ દસ્તાવેજ વગેરે) જાહેર દસ્તાવેજ નથી. તે ખાનગી દસ્તાવેજ છે.

(૨) રજિસ્ટ્રેશન એક્ટ હેઠળ નોંધણી કચેરીઓમાં રાખવામાં આવતી બુક ૧, જ્યાં નોંધાયેલા દસ્તાવેજો (ખાનગી દસ્તાવેજો) ની નકલ કરવામાં આવે છે, દાખલ કરવામાં આવે છે અથવા ફાઈલ કરવામાં આવે છે, તે જાહેર દસ્તાવેજ છે.

(૩) બુક ૧ માંથી નકલ કરીને રજિસ્ટરિંગ ઓફિસર દ્વારા જારી કરાયેલ નોંધાયેલા દસ્તાવેજની પ્રમાણિત નકલ, ન તો જાહેર દસ્તાવેજ છે, ન તો ખાનગી દસ્તાવેજની પ્રમાણિત નકલ છે, પરંતુ તે જાહેર દસ્તાવેજની પ્રમાણિત નકલ છે."

આમ, મધ્ય પ્રદેશ હાઈકોર્ટની માનનીય ડિવિઝન બેન્ચ એવા તારણ પર આવી કે નોંધાયેલા દસ્તાવેજની પ્રમાણિત નકલ એ જાહેર દસ્તાવેજની પ્રમાણિત નકલ છે. તે જ સમયે, નોંધાયેલ વેચાણ દસ્તાવેજ જાહેર દસ્તાવેજ નથી પરંતુ ખાનગી દસ્તાવેજ છે.

[૧૩] એન.એન. ગ્લોબલ મર્કેટાઇલ (પી) લિમિટેડ (ઉપર મુજબ) ના કેસમાં માનનીય સર્વોચ્ચ અદાલતની બંધારણીય બેન્ચનું ધ્યાન પણ આ મુદ્દા પર ગયું હતું જ્યાં ફકરા નં. ૧૪૧.૨ માં, માનનીય સર્વોચ્ચ અદાલતે નીચે મુજબ નોંધ્યું હતું:-

"૧૪૧.૨. એવિડન્સ એક્ટની કલમ ૭૬ સાથે વાંચતા કલમ ૭૪ જે જોગવાઈ કરે છે તે પ્રમાણિત નકલો જારી કરવા માટેની છે. પ્રમાણિત નકલો માત્ર જાહેર દસ્તાવેજોના સંબંધમાં જ જારી કરી શકાય છે. એવિડન્સ એક્ટની અન્ય બાબતો ઉપરાંત કલમ ૬૨ પ્રાથમિક પુરાવાને અદાલતના નિરીક્ષણ માટે રજૂ કરાયેલા ખુદ દસ્તાવેજ તરીકે વ્યાખ્યાયિત કરે છે. એવિડન્સ એક્ટની કલમ ૬૩ 'ગૌણ પુરાવા' ને અન્ય બાબતો સાથે, 'હવે પછી સમાવિષ્ટ જોગવાઈઓ હેઠળ પ્રમાણિત નકલો' નો અર્થ અને સમાવેશ કરતી તરીકે વ્યાખ્યાયિત કરે છે. કલમ ૬૩ માં ઉલ્લેખિત 'હવે પછી સમાવિષ્ટ' જોગવાઈઓને કલમ ૭૬ સાથે વાંચતા કલમ ૭૪ તરીકે સમજવી જોઈએ. પ્રમાણિત નકલ, નિઃશંકપણે, 'કોઈપણ રાજ્યમાં રાખવામાં આવેલા ખાનગી દસ્તાવેજોના જાહેર રેકૉર્ડ્સ' ની આપી શકાય છે. આમ, જો બે ખાનગી પક્ષકારો વચ્ચેનો વેચાણ દસ્તાવેજ નોંધાયેલ હોય, તો મૂળ દસ્તાવેજ રજૂ કરવાને બદલે, વેચાણ દસ્તાવેજની પ્રમાણિત નકલ ગૌણ પુરાવા તરીકે યોગ્ય ઠરી શકે છે અને એવિડન્સ એક્ટની કલમ ૭૬ હેઠળ પ્રમાણિત નકલ માંગી શકાય છે અને જારી કરી શકાય છે. કલમ ૭૪ માં 'કોઈપણ રાજ્યમાં રાખવામાં આવેલ ખાનગી દસ્તાવેજનો જાહેર રેકૉર્ડ' શબ્દપ્રયોગ રજિસ્ટ્રેશન એક્ટ હેઠળ નોંધાયેલા દસ્તાવેજો પૂરતો મર્યાદિત નથી. જાહેર રેકૉર્ડ તરીકે રાખવામાં આવેલ ખાનગી દસ્તાવેજ જાહેર દસ્તાવેજ તરીકે યોગ્ય ઠરી શકે છે. મહત્વની બાબત એ ધ્યાનમાં રાખવાની છે કે સ્ટેમ્પ એક્ટની કલમ ૩૩ ને ધ્યાનમાં રાખીને, જે દસ્તાવેજ પર યોગ્ય સ્ટેમ્પ ડ્યુટી ભરવામાં આવી નથી, જો તે કોઈપણ જાહેર કચેરી સમક્ષ રજૂ કરવામાં આવે, તો તે જમ થવાને પાત્ર બનશે અને સ્ટેમ્પ એક્ટમાં પૂરી પાડવામાં આવેલી રીતે તેનો નિકાલ કરવામાં આવશે."

(ભારપૂર્વક જણાવેલ)

૧૫. આ કોર્ટની સંકલન બેન્ચે જગદીશચંદ્ર ચંદુલાલ શાહ (ઉપર મુજબ) ના કેસમાં સમજાવ્યું હતું કે સદર અધિનિયમ, ૧૮૭૨ ની કલમ ૭૪ ની પેટા-કલમ (૨) મુજબ કયા ખાનગી દસ્તાવેજોને સરકારી દસ્તાવેજો ગણી શકાય. તેના સંબંધિત અવલોકનો નીચે મુજબ છે:

“૬. એવું જણાવી શકાય કે જ્યાં સુધી દસ્તાવેજોની વિગતો સાબિત કરવાનો સંબંધ છે, તે પુરાવા અધિનિયમના પ્રકરણ ૫ માં નિર્ધારિત છે. પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૬૧ એવી જોગવાઈ કરે છે કે દસ્તાવેજોની વિગતો પ્રાથમિક અથવા ગૌણ પુરાવા દ્વારા સાબિત કરી શકાય છે. પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૬૨ વ્યાખ્યાયિત કરે છે કે 'પ્રાથમિક પુરાવો' શું છે. પ્રાથમિક પુરાવો એટલે કોર્ટના નિરીક્ષણ માટે રજૂ કરવામાં આવેલો ખુદ દસ્તાવેજ. 'ગૌણ પુરાવા' ની વ્યાખ્યામાં અન્ય બાબતો સાથે સદર અધિનિયમમાં સમાવિષ્ટ જોગવાઈઓ હેઠળ આપવામાં આવેલી પ્રમાણિત નકલોનો સમાવેશ થાય છે. સદર અધિનિયમની કલમ ૬૫ એવી પણ જોગવાઈ કરે છે કે તેમાં ગણાવેલા કિસ્સાઓમાં દસ્તાવેજની હાલની સ્થિતિ અથવા વિગતોનો ગૌણ પુરાવો આપી શકાય છે, અન્ય બાબતો સાથે, જ્યારે મૂળ દસ્તાવેજ સદર અધિનિયમની કલમ ૭૪ ના અથ હેઠળ સરકારી દસ્તાવેજ હોય અને જ્યારે મૂળ દસ્તાવેજ એવો દસ્તાવેજ હોય જેની પ્રમાણિત નકલ પુરાવામાં આપવા માટે આ અધિનિયમ દ્વારા અથવા ભારતમાં અમલમાં હોય તેવા અન્ય કોઈ કાયદા દ્વારા પરવાનગી આપવામાં આવી હોય. તેથી, દસ્તાવેજના સંબંધમાં ગૌણ પુરાવો સદર અધિનિયમની કલમ ૬૫ ના કલોઝ (એ) થી (એફ) માં ગણાવેલા કિસ્સાઓમાં દસ્તાવેજની પ્રમાણિત નકલ દ્વારા આપી શકાય છે, અને અધિનિયમની કલમ ૬૫ ના કલોઝ (ઈ) અને (એફ) હેઠળ આવતા કિસ્સાઓમાં દસ્તાવેજની પ્રમાણિત નકલ જ સ્વીકાર્ય છે અને અન્ય કોઈ પ્રકારનો ગૌણ પુરાવો સ્વીકાર્ય નથી. સદર અધિનિયમની કલમ ૭૪ એવા દસ્તાવેજોનો ઉલ્લેખ કરે છે જે 'સરકારી દસ્તાવેજો' છે અને કલમ ૭૪ ની પેટા-કલમ (૨) એવી જોગવાઈ કરે છે કે ખાનગી દસ્તાવેજોના રાજ્યમાં રાખવામાં આવેલા સરકારી રેકૉર્ડ્સ સરકારી દસ્તાવેજો છે. ખાનગી દસ્તાવેજોને એવા દસ્તાવેજો તરીકે વ્યાખ્યાયિત કરવામાં આવ્યા છે જે સરકારી દસ્તાવેજોની શ્રેણીમાં આવતા નથી. સદર અધિનિયમની કલમ

૭૭ એવી જોગવાઈ કરે છે કે આવી પ્રમાણિત નકલો સરકારી દસ્તાવેજ અથવા સરકારી દસ્તાવેજોના ભાગોની વિગતોની સાબિતીમાં રજૂ કરી શકાય છે જેની તેઓ નકલ હોવાનું દર્શાવે છે.

૭. પુરાવા અધિનિયમની ઉપરોક્ત જોગવાઈઓ પરથી તે સ્પષ્ટ થાય છે કે ખાનગી દસ્તાવેજો હોઈ શકે છે પરંતુ જો તેનો સરકારી રેકૉર્ડ કોઈપણ રાજ્યમાં રાખવામાં આવ્યો હોય તો ખાનગી દસ્તાવેજોનો આવો સરકારી રેકૉર્ડ સરકારી દસ્તાવેજ બનશે અને તેથી, આવા દસ્તાવેજોની પ્રમાણિત નકલો પણ ખાનગી દસ્તાવેજોની વિગતોની સાબિતીમાં રજૂ કરી શકાય છે જેનો સરકારી રેકૉર્ડ રાખવામાં આવ્યો છે. શરૂઆતમાં આવા દસ્તાવેજો ખાનગી દસ્તાવેજો હોઈ શકે છે અને આવા ખાનગી દસ્તાવેજો ક્યારેય ખાનગી દસ્તાવેજો તરીકેનું પોતાનું સ્વરૂપ બદલતા નથી, પરંતુ જો તેનો સરકારી રેકૉર્ડ રાખવામાં આવે તો રાજ્ય દ્વારા રાખવામાં આવેલ આવા ખાનગી દસ્તાવેજોનો આવો સરકારી રેકૉર્ડ સરકારી દસ્તાવેજ બનશે અને તેથી, ભલે તે સરકારી રેકૉર્ડમાં રાખવામાં આવેલી ખાનગી દસ્તાવેજોની નકલો હોય, તે સરકારી દસ્તાવેજો બનશે અને તેથી તેની વિગતો તેની પ્રમાણિત નકલો રજૂ કરીને સાબિત કરી શકાય છે.”

(ભારપૂર્વક જણાવેલ)

૧૬. આમ, આજે અસ્તિત્વમાં રહેલી ઉપરોક્ત કાનૂની સ્થિતિને ધ્યાને લેતાં, તે તદ્દન સ્પષ્ટ છે કે જે ખાનગી દસ્તાવેજનો સરકારી રેકૉર્ડ રાખવામાં આવ્યો હોય તે દસ્તાવેજ પોતે સરકારી દસ્તાવેજ બનતો નથી. જો કે, કોઈપણ રાજ્યમાં રાખવામાં આવેલ આવા ખાનગી દસ્તાવેજનો સરકારી રેકૉર્ડ એ સરકારી દસ્તાવેજ છે. તેને સરળ શબ્દોમાં કહીએ તો, સરકારી કચેરીમાં માત્ર સંગ્રહિત અથવા ઉપલબ્ધ ખાનગી દસ્તાવેજ આપોઆપ સરકારી દસ્તાવેજ બની જતો નથી જ્યાં સુધી તેને સરકારી રેકૉર્ડ તરીકે રાખવામાં ન આવ્યો હોય.

૧૭. વાદીઓએ નિર્વિવાદપણે સદર આરટીઆઈ હેઠળ સદર એસએમસી પાસેથી પ્રશ્નવાળા ઉપરોક્ત દસ્તાવેજો મેળવ્યા છે. ઉપર અવલોકન કર્યા મુજબ, દસ્તાવેજો ખાનગી દસ્તાવેજો છે અને કોઈપણ હેતુ માટે સદર એસએમસી સમક્ષ રજૂ કરવામાં આવ્યા હતા. કેસના રેકૉર્ડ પર રજૂ કરાયેલા દસ્તાવેજો એવા દસ્તાવેજોની ફોટોસ્ટેટ નકલો હોવાથી જેના રેકૉર્ડ સદર એસએમસી દ્વારા રાખવામાં આવ્યા છે, સદર આરટીઆઈ અધિનિયમ, ૨૦૦૫ હેઠળ મેળવેલી તેમની પ્રમાણિત/સાચી નકલ સરકારી દસ્તાવેજો બનતી નથી. મારા સુવિચારિત મતે, આ ખાનગી દસ્તાવેજો માત્ર સદર એસએમસી દ્વારા રાખવામાં આવ્યા હોવાના કારણે જ સદર અધિનિયમ, ૧૮૭૨ ની કલમ ૭૪ ની પેટા-કલમ (૨) ના અર્થ હેઠળ પોતે સરકારી દસ્તાવેજો બનતા નથી. મુદ્દો નં. (૧) તે મુજબ નકારવામાં આવે છે.

### મુદ્દો નં. - ૨

૧૮. આ મુદ્દાનો જવાબ આપવા માટે, હું રાઈટ ટુ ઇન્ફર્મેશન એક્ટ, ૨૦૦૫ ની કેટલીક જોગવાઈઓનો સંદર્ભ લેવા માંગુ છું જે નીચે મુજબ છે:

**"૨. વ્યાખ્યાઓ.** - આ અધિનિયમમાં, જ્યાં સુધી સંદર્ભથી અન્યથા જરૂરી ન હોય ત્યાં સુધી, --

\*\*\* \*\*

(એફ) "માહિતી" એટલે રેકૉર્ડ્સ, દસ્તાવેજો, મેમો, ઇ-મેઈલ્સ, અભિપ્રાયો, સલાહો, પ્રેસ રીલીઝ, પરિપત્રો, હુકમો, લોગબુક્સ, કરારો, અહેવાલો, કાગળો, નમૂનાઓ, મોડેલો, કોઈપણ ઇલેક્ટ્રોનિક

સ્વરૂપમાં રાખવામાં આવેલી ડેટા સામગ્રી અને કોઈપણ ખાનગી સંસ્થાને લગતી માહિતી સહિત કોઈપણ સ્વરૂપમાં રહેલી સામગ્રી કે જે તે સમયે અમલમાં રહેલા અન્ય કોઈપણ કાયદા હેઠળ જાહેર સત્તામંડળ દ્વારા મેળવી શકાય તેમ હોય;

(આઈ) "રેકૉર્ડ" માં સમાવેશ થાય છે--

(એ) કોઈપણ દસ્તાવેજ, હસ્તપ્રત અને ફાઈલ;

(બી) દસ્તાવેજની કોઈપણ માઈક્રોફિલ્મ, માઈક્રોફિચ અને ફેસિમિલી નકલ;

(સી) આવી માઈક્રોફિલ્મમાં સમાવિષ્ટ છબી અથવા છબીઓનું કોઈપણ પુનઃઉત્પાદન (પછી ભલે તે વિસ્તૃત હોય કે ન હોય); અને

(ડી) કમ્પ્યુટર અથવા અન્ય કોઈપણ ઉપકરણ દ્વારા ઉત્પાદિત અન્ય કોઈપણ સામગ્રી;

(જે) "માહિતીનો અધિકાર" એટલે આ અધિનિયમ હેઠળ મેળવી શકાય તેવી માહિતીનો અધિકાર કે જે કોઈપણ જાહેર સત્તામંડળ દ્વારા રાખવામાં આવેલ હોય અથવા તેના નિયંત્રણ હેઠળ હોય અને તેમાં નીચેના અધિકારોનો સમાવેશ થાય છે--

(૧) કામ, દસ્તાવેજો, રેકૉર્ડ્સનું નિરીક્ષણ;

(૨) દસ્તાવેજો અથવા રેકૉર્ડ્સની નોંધો, ઉતારા અથવા પ્રમાણિત નકલો લેવી;

(૩) સામગ્રીના પ્રમાણિત નમૂના લેવા;

(૪) ડિસ્કેટ, ફ્લોપી, ટેપ, વિડિયો કેસેટના રૂપમાં અથવા અન્ય કોઈપણ ઇલેક્ટ્રોનિક મોડમાં અથવા પ્રિન્ટઆઉટ્સ દ્વારા માહિતી મેળવવી જ્યાં આવી માહિતી કમ્પ્યુટરમાં અથવા અન્ય કોઈપણ ઉપકરણમાં સંગ્રહિત હોય;"

૧૮.૧ અગાઉ ઉલ્લેખ કર્યા મુજબ, એવિડન્સ એક્ટની કલમ ૬૫ નો ખંડ (એફ) સંપૂર્ણપણે સ્પષ્ટ કરે છે કે એવિડન્સ એક્ટ હેઠળ અથવા અમલમાં રહેલા અન્ય કોઈપણ કાયદા દ્વારા માન્ય પ્રમાણિત નકલને ગૌણ પુરાવા તરીકે ગણી શકાય છે. મારા મતે આર.ટી.આઈ. એક્ટ, "ભારતમાં અમલમાં રહેલા અન્ય કોઈપણ કાયદા દ્વારા" ના દાયરામાં આવે છે. જો દસ્તાવેજ જાહેર દસ્તાવેજ હોય તો આર.ટી.આઈ. હેઠળ મળેલા દસ્તાવેજોને દસ્તાવેજોની પ્રમાણિત નકલ તરીકે ગણવા જોઈએ તે મુદ્દા પર કોઈ વિવાદ હોઈ શકે નહીં. મારા મતે, આવા દસ્તાવેજને ગૌણ પુરાવા તરીકે સ્વીકારી શકાય છે.

૧૮.૨ તેમ છતાં, આર.ટી.આઈ. હેઠળ નિયુક્ત જાહેર માહિતી અધિકારી દ્વારા ખાનગી દસ્તાવેજોની પ્રમાણિત કરાયેલી ફોટો નકલ એ સદર અધિનિયમ, ૧૮૭૨ ની કલમ ૬૫ ની જોગવાઈઓ હેઠળ પોતાની મેળે પ્રમાણિત નકલ નથી. તે સંબંધિત વિભાગના રેકૉર્ડમાં ઉપલબ્ધ ખાનગી દસ્તાવેજોની માત્ર સાચી નકલો છે. આવી નકલો રજૂ કરવી અને તેને આંક આપવો એ સદર અધિનિયમ, ૧૮૭૨ ની કલમ ૬૫ ના ખંડ (એ), (બી) અથવા (સી) હેઠળ ગૌણ પુરાવા તરીકે સ્વીકારવા માટેનો આધાર સ્થાપિત કર્યા પછી જ માન્ય છે. જ્યાં સુધી ખાનગી દસ્તાવેજોનો સંબંધ છે ત્યાં સુધી આર.ટી.આઈ. હેઠળ મેળવેલી સાચી નકલોને આંક આપતાં પહેલાં એવિડન્સ એક્ટની કલમ ૬૫ ના ઉપરોક્ત ખંડ (એ), (બી) અથવા (સી) હેઠળ નિર્ધારિત શરતો પૂર્ણ કરવી પડશે. જો કે, ઉપર અવલોકન કર્યા મુજબ, નિયુક્ત માહિતી અધિકારી દ્વારા પ્રમાણિત

કરાયેલી જાહેર દસ્તાવેજોની સાચી નકલોને જાહેર દસ્તાવેજોની પ્રમાણિત નકલો તરીકે ગણી શકાય છે.

૧૮.૩ આ તબક્કે, કુમારપાલ એન. શાહ (ઉપર મુજબ) ના કેસમાં બોમ્બે હાઈકોર્ટના નિર્ણયનો સંદર્ભ લેવો પણ યોગ્ય રહેશે, જેમાં હાઈકોર્ટે નીચે મુજબ અવલોકન કર્યું અને ઠરાવ્યું હતું:

"૩૫. આર.ટી.આઈ. હેઠળ, સામાન્ય રીતે અરજદારને દસ્તાવેજોની ફોટોસ્ટેટ નકલો મળે છે જે સાચી નકલો તરીકે પ્રમાણિત હોય છે. તેમને એવિડન્સ એક્ટમાં ઉલ્લેખિત પ્રમાણિત નકલો સાથે સરખાવી શકાય નહીં. બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો, જો આર.ટી.આઈ. હેઠળનો અધિકારી ખાનગી દસ્તાવેજને પ્રમાણિત કરે છે અને પૂરો પાડે છે, તો પણ તે ખાનગી દસ્તાવેજ જ રહે છે. આમ, આર.ટી.આઈ. એક્ટ દસ્તાવેજના સ્વરૂપને અસર કરતો નથી.

૩૬. દત્તી કામેશ્વરીમાં, આંધ્ર પ્રદેશ હાઈકોર્ટના વિદ્વાન એકલ ન્યાયાધીશે ઠરાવ્યું છે કે અધિકૃત માહિતી અધિકારી દ્વારા પ્રમાણિત રાઈટ ટુ ઇન્ફર્મેશન એક્ટ હેઠળ મેળવેલી નકલોને જાહેર દસ્તાવેજો અથવા પ્રાથમિક પુરાવા તરીકે ઓળખી શકાય નહીં. જો મૂળ દસ્તાવેજ જાહેર દસ્તાવેજ તરીકે યોગ્ય ઠરે તો જ તેની પ્રમાણિત નકલ માન્ય ગણાય. પરંતુ જો મૂળ દસ્તાવેજ ખાનગી દસ્તાવેજ હોય, તો આર.ટી.આઈ. એક્ટ હેઠળ મેળવેલી તેની નકલ જાહેર દસ્તાવેજમાં પરિવર્તિત થતી નથી. તે સંજોગોમાં, ખાનગી દસ્તાવેજની તે પ્રમાણિત નકલે ગૌણ પુરાવા માટે એવિડન્સ એક્ટની જોગવાઈઓ સંતોષવી આવશ્યક છે.

૩૭. સદર અધિનિયમની કલમ ૬૫(એફ) હેઠળ, "જ્યારે મૂળ દસ્તાવેજ એવો હોય કે જેની પ્રમાણિત નકલ એવિડન્સ એક્ટ દ્વારા અથવા ભારતમાં અમલમાં રહેલા અન્ય કોઈપણ કાયદા દ્વારા" પુરાવામાં આપવાની પરવાનગી હોય ત્યારે ગૌણ પુરાવો માન્ય છે. આ જોગવાઈનું અર્થઘટન કરતાં, ગુરમુખ રામ મદનમાં એવું ઠરાવવામાં આવ્યું છે કે મૂળ દસ્તાવેજ ઉપલબ્ધ હોવા છતાં ગૌણ પુરાવો ત્યારે જ ગ્રાહ્ય બને છે જો સદર અધિનિયમ અથવા અન્ય કોઈ કાયદો તેની પ્રમાણિત નકલ રજૂ કરવાની પરવાનગી આપતો હોય. તેનો અર્થ એ કે, જો દસ્તાવેજ જાહેર દસ્તાવેજ ન હોય, તો તેની પ્રમાણિત નકલને

કોઈ મુક્તિ મળતી નથી; પક્ષકારે મૂળ દસ્તાવેજની બિન-ઉપલબ્ધતા સમજાવતો પુરાવો રજૂ કરવો આવશ્યક છે.

૩૮. \*\*\* \*\*

### પરિપ્રેક્ષ્યમાં:

૩૯. દસ્તાવેજોને આંક આપવાના મુદ્દાને યોગ્ય પરિપ્રેક્ષ્યમાં મૂકવા માટે, હું માનું છું કે સામાવાળા, વાસ્તવમાં, દસ્તાવેજોની ગ્રાહ્યતા વિશે વાંધો ઉઠાવી શકે છે. તે હદ સુધી, તેમની રજૂઆતમાં કોઈ ભૂલ શોધી શકાતી નથી. વાદગ્રસ્ત હુકમ વિશે, હું નોંધી શકું છું કે મોટાભાગના કિસ્સાઓમાં ટ્રાયલ કોર્ટે સ્વીકાર્યું છે કે ફરિયાદપક્ષના સાક્ષી નં. ૧ તેમની મારફતે દસ્તાવેજોને આંક અપાવવા માટે પૂરતા સક્ષમ છે. બીજી બાજુ, જોકે તેણે એવો નિયમ આપ્યો છે કે દરેક દસ્તાવેજ તેને જારી કરનાર અધિકારી મારફતે આંક થવો જોઈએ. આ બાબત કોઈ પક્ષકારે આર.ટી.આઈ. એક્ટ હેઠળ જાહેર સત્તામંડળ મારફતે મેળવેલા ખાનગી દસ્તાવેજના સંદર્ભમાં મહત્વ અથવા પ્રસ્તુતતા ધારણ કરી શકે છે – દાખલા તરીકે, નોંધાયેલ વેચાણ દસ્તાવેજ, ભાડાપટ્ટાનો દસ્તાવેજ અથવા પેટા-ભાડાપટ્ટો.

૪૦. વાસ્તવમાં, આ કોર્ટે, વિહોબા સાવલારામ વિ. શ્રીહરિ નારાયણ (એ.આઈ.આર. ૧૯૪૫ બોમ્બે ૩૧૯) માં ઠરાવ્યું છે કે એકવાર કોઈ ખાનગી દસ્તાવેજ સત્તાવાર રેકૉર્ડમાં તેના કર્યાની એન્ટ્રી સાથે રાખવામાં આવ્યો હોય, દાખલા તરીકે નોંધણી સત્તામંડળ દ્વારા, તે દસ્તાવેજ સ્વયં જાહેર દસ્તાવેજ બનતો નથી. પરંતુ તે દસ્તાવેજના સંબંધમાં સત્તાવાર રેકૉર્ડમાં રહેલી એન્ટ્રી બને છે. આમ કહીને, હું નોંધીશ કે સી.પી.સી. ના ઓર્ડર ૧૮ રૂલ ૪ હેઠળ, સી.પી.સી. ના ઓર્ડર ૧૩ રૂલ ૧ ઉપરાંત ઓર્ડર ૭ રૂલ ૧૪ અથવા ઓર્ડર ૮ રૂલ ૧એ હેઠળ જે વિચારવામાં આવ્યું હતું તે મુજબ કેટલાક દસ્તાવેજો અદાલત સમક્ષ મૂકવાની જરૂર નથી. તેના બદલે જો સાક્ષી તેના લેખક અથવા મૂળ કર્તા હોય, તો સામાન્ય અર્થમાં, સાક્ષીની ઉલટતપાસ કરવા માટે તે રજૂ કરી શકાય છે.

૪૧. અહીં કથિત નોંધાયેલ 'લીવ એન્ડ લાયસન્સ એગ્રીમેન્ટ' હજી પણ ખાનગી દસ્તાવેજ જ રહે છે અને તેની નોંધણી સદર અધિનિયમની કલમ ૭૪ હેઠળની ભૂલને સુધારી શકતી નથી. જો કે, ફરિયાદપક્ષના સાક્ષી નં. ૧ મારફતે તેને આંક આપવો એ તેની સાબિતી સમાન નથી. હું માનું છું કે અન્ય દસ્તાવેજો જાહેર દસ્તાવેજો છે અથવા ખાનગી દસ્તાવેજો છે જેને ફરિયાદપક્ષના સાક્ષી નં. ૧

મારફતે આંક આપવા માંગવામાં આવી રહ્યા છે, જેમના તરફથી તે ઉદ્ભવ્યા છે. કોઈપણ સંજોગોમાં, દસ્તાવેજો ૧ અને ૨ પર, અરજદારોએ પોતાની દલીલ છોડી દીધી હતી."

(ભારપૂર્વક જણાવેલ)

૧૮.૪ એવું ઠરાવવામાં આવ્યું છે કે આર.ટી.આઈ. હેઠળ મેળવેલ કોઈપણ ખાનગી દસ્તાવેજ દસ્તાવેજના સ્વરૂપને અસર કરતો નથી અને પક્ષકારે મૂળ દસ્તાવેજની બિન-ઉપલબ્ધતા સમજાવતો પુરાવો રજૂ કરવો આવશ્યક છે. **કુમારપાલ એન. શાહ (ઉપર મુજબ)** માં બોમ્બે હાઈકોર્ટ દ્વારા લેવાયેલા આવા ઢ્રષ્ટિકોણ સાથે હું સહમત છું.

૧૯. ઉપરોક્ત બાબતો ઉપરાંત, કેસના રેકૉર્ડ પરથી જણાય છે કે જ્યાં સુધી કુટુંબ વહેંચણી કરારનો સંબંધ છે, આ દસ્તાવેજની વાસ્તવિકતા પોતે પ્રતિવાદીઓ દ્વારા વિવાદિત છે. વધુમાં એવું જણાય છે કે દાખલ કરાયેલ ફોજદારી ફરિયાદને અનુસરીને, એક એક્ટિક્યુટિવ મેજિસ્ટ્રેટ, જેમની સહી અને સિક્કો સદર દસ્તાવેજ પર જોવા મળ્યા હતા, તેમનું નિવેદન સંબંધિત પોલીસ દ્વારા નોંધવામાં આવ્યું હતું, જેમાં તેમણે સ્પષ્ટપણે જણાવ્યું છે કે સદર દસ્તાવેજ પરનો સિક્કો કે સહી બંનેમાંથી કોઈ તેમનું નથી. દાવાની ટ્રાયલ તેમજ ફોજદારી કેસ પેલિંગ હોવાથી હું આ પાસા પર વધુ કંઈ ચર્ચા કરવા માંગતો નથી. તેમ છતાં, ઉપર મુજબના કારણોસર, ઉપરોક્ત દસ્તાવેજ, એટલે કે કુટુંબ વહેંચણી કરાર વાદીઓ દ્વારા આર.ટી.આઈ. હેઠળ મેળવવામાં આવ્યો હોવા છતાં, સદર

અધિનિયમ, ૧૮૭૨ ની જોગવાઈઓ મુજબ આપોઆપ જાહેર દસ્તાવેજ બનશે નહીં અને ભલે તેને ગૌણ પુરાવા તરીકે સ્વીકારવામાં આવે, પ્રથમ તો વાદીઓએ તેનો આધાર સ્થાપિત કરવો પડશે અને તેને કાયદા અનુસાર સાબિત કરવો પડશે. તેવી જ રીતે, વાદીઓએ અન્ય બે દસ્તાવેજો પણ કાયદા અનુસાર સાબિત કરવા જરૂરી છે.

૨૦. આમ, ઉપરોક્ત બાબતોને ધ્યાનમાં રાખીને, પ્રશ્ન હેઠળના ત્રણ દસ્તાવેજો ખાનગી દસ્તાવેજો છે અને એસ.એમ.સી. ના જાહેર માહિતી અધિકારીએ માત્ર તેમની સાચી નકલ તરીકે પ્રમાણિત કર્યા છે, મારા મતે, આ નકલોને સદર અધિનિયમ, ૧૮૭૨ ની કલમ ૬૫ ના ખંડ (ઈ) અથવા (એફ) હેઠળ પ્રમાણિત નકલો તરીકે ગણી શકાય નહીં, અને તેથી જ્યાં સુધી વાદીઓ તેનો આધાર સ્થાપિત ન કરે અને તેને કાયદા અનુસાર સાબિત ન કરે ત્યાં સુધી સદર ખંડોમાંથી કોઈપણ હેઠળ ગૌણ પુરાવા તરીકે ગ્રાહ્ય નથી. મુદ્દા (૨) નો તદનુસાર જવાબ આપવામાં આવે છે.

#### તારણ:

૨૧. ઉપરોક્ત અવલોકનો, ચર્ચાઓ અને કારણોને ધ્યાનમાં રાખીને, મારો સુવિચારિત મત છે કે ઉપરોક્ત ત્રણ દસ્તાવેજોને જાહેર દસ્તાવેજો ગણીને આંક આપતી વખતે ટ્રાયલ કોર્ટે દર્શાવેલા કારણો કાયદાની ગંભીર ભૂલ સિવાય કંઈ નથી અને ટ્રાયલ કોર્ટે અપનાવેલો દ્રષ્ટિકોણ કાયદામાં ટકી શકે તેમ નથી. ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૨૭ હેઠળ તેની સત્તાનો ઉપયોગ કરતી વખતે

આ કોર્ટ દ્વારા આવા ઢ્રષ્ટિકોણને સુધારવો જ જોઈએ. [જુઓ – વર્યામ સિંહ વિ. અમરનાથ – એ.આઈ.આર. ૧૯૫૪ એસ.સી. ૨૧૫].

૨૨. તદનુસાર, હું ઠરાવું છું કે પ્રશ્ન હેઠળના ઉપરોક્ત ત્રણ દસ્તાવેજો સદર અધિનિયમ, ૧૮૭૨ ની કલમ ૭૪ ની પેટા-કલમ (૨) ના અર્થમાં જાહેર દસ્તાવેજો નથી. માત્ર તે આર.ટી.આઈ. હેઠળ મેળવવામાં આવ્યા હોવાના કારણે, તેને સદર અધિનિયમ, ૧૮૭૨ ની કલમ ૬૫ ના ખંડ (ઈ) અથવા (એફ) મુજબ પ્રમાણિત નકલો તરીકે ગણી શકાય નહીં. હું એવું પણ ઠરાવું છું કે જ્યાં સુધી વાદીઓ સદર અધિનિયમ, ૧૮૭૨ ની કલમ ૬૫ ના ખંડ (એ), (બી) અથવા (સી) મુજબ તે દસ્તાવેજોને ગૌણ પુરાવા તરીકે સાબિત કરવા માટેનો આધાર સ્થાપિત ન કરે ત્યાં સુધી, આ દસ્તાવેજો ગૌણ પુરાવા તરીકે સ્વીકારી શકાય નહીં. પરિણામે, આ તબક્કે, તેમને આંક આપી શકાય નહીં. આમ, આ દસ્તાવેજોને કાયદા અનુસાર ગૌણ પુરાવા તરીકે સાબિત કરવાનો બોજ વાદીઓ પર છે.

૨૩. ઉપરોક્ત બાબતોને ધ્યાનમાં રાખીને, સ્પેશિયલ સિવિલ સ્યુટ નં. ૪૯૪/૨૦૧૧ માં આંક ૩૦૦ નીચે બીજા એડિશનલ સિનિયર સિવિલ જજ, સુરત દ્વારા પસાર કરવામાં આવેલ તારીખ ૨૧/૦૯/૨૦૨૧ નો વાદગ્રસ્ત હુકમ એ હદ સુધી સુધારવામાં આવે છે કે આંક ૩૦૧ ની વાદી સાથે ક્રમ નં. ૧૨ થી ૧૪ પર રજૂ કરાયેલા દસ્તાવેજો સદર અધિનિયમ, ૧૮૭૨ ની કલમ ૬૫ માં ઉપર મુજબ નિર્ધારિત શરતો પૂર્ણ કરવાને આધીન ગૌણ પુરાવા તરીકે સ્વીકારી

શકાય છે. આમ, આ તબક્કે, તેમને આંક પરથી રદ (ડી-એક્ટિવિટ) કરવા જરૂરી છે અને તદનુસાર, આંક પરથી રદ કરવામાં આવે છે. ટ્રાયલ કોર્ટને આથી ઉપરોક્ત સંદર્ભિત ત્રણ દસ્તાવેજોને આંક પરથી રદ કરવાનો નિર્દેશ આપવામાં આવે છે.

૨૩.૧ એકવાર વાદીઓ કાયદા અનુસાર આ ત્રણ દસ્તાવેજો સાબિત કરે, પછી તે કહેવાની જરૂર નથી કે તે સમયે, ટ્રાયલ કોર્ટ તેમને આંક આપશે.

૨૩.૨ જ્યાં સુધી બાકીના દસ્તાવેજોનો સંબંધ છે જેમને પહેલેથી જ આંક આપવામાં આવ્યો છે, તે દસ્તાવેજો પૂરતા વાદગ્રસ્ત હુકમમાં કોઈ ફેરફાર કરવામાં આવ્યો નથી.

૨૪. હવે, ટ્રાયલ કોર્ટે વહેલી તકે દાવાની કાર્યવાહી આગળ ધપાવવી અને તેની ટ્રાયલ શક્ય તેટલી વહેલી તકે પૂર્ણ કરવી. દાવાના વહેલા નિર્ણય માટે પક્ષકારોએ ટ્રાયલ કોર્ટને સહકાર આપવો પડશે.

૨૫. ઉપરોક્ત તારણને ધ્યાનમાં રાખીને, હાલની અરજી આંશિક રીતે મંજૂર કરવામાં આવે છે. ઉપરોક્ત હદ સુધી રૂલ પૂર્ણ (એબ્સોલ્યુટ) કરવામાં આવે છે. ખર્ચ અંગે કોઈ હુકમ નથી.

(મૌલિક જે. શેલત, ન્યાયમૂર્તિ)

## વધુ હુકમ

ચુકાદો જાહેર કર્યા પછી, સામાવાળાઓ – વાદીઓ તરફે ઉપસ્થિત વિદ્વાન વકીલ શ્રી કાપડિયા આ હુકમને બે અઠવાડિયા માટે સ્થગિત રાખવા વિનંતી કરે છે. અરજદારો તરફેના વિદ્વાન વકીલ શ્રી પુરોહિત આ વિનંતીનો ભારપૂર્વક વિરોધ કરે છે.

ચુકાદામાં દર્શાવેલા કારણોને ધ્યાનમાં રાખીને અને દાવો વર્ષ ૨૦૧૧ નો હોવાથી, જેને માનનીય સર્વોચ્ચ અદાલત દ્વારા પહેલેથી જ ઝડપી બનાવવામાં આવ્યો છે, વિનંતી નકારવામાં આવે છે.

(મૌલિક જે. શેલત, ન્યાયમૂર્તિ)

ગૌરવ જે. ઠાકર

**This is an AI-assisted translation.**

=====

**અસ્વીકરણ:** સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

**DISCLAIMER:** The translated judgement in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/ her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgement shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.